

Türkiye Madencilik Sektöründe Özelleştirme Uygulamaları

1 – Türkiye Madencilik Sektörüne Genel Bir Bakış ve Özelleştirme Politikaları

Kendi kaynaklarını yok sayan, kaynaklarını kullanmayan bir ülkenin kalkınması mümkün değildir. Madenler kalkınmanın temel unsurlarından en önemlisidir. Ülkelerin kalkınmaları ve yaşam seviyelerinin belirleyicisi olarak kabul edilen sanayi, enerji ve tarım sektörlerinin temellerini de madencilik oluşturmaktadır. Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrası ülke kalkınması için kurulan sanayi, madenler ve madencilik üzerine oturtulmuş ve bu nedenle Cumhuriyetin ilk yıllarında madencilğe ayrı bir önem verilmiştir.

Dünyada çıkan savaşların gerçek nedenlerine bakıldığında, ülkelerin daha çok kaynağa sahip olma arzularının yattığı görülmektedir. Günümüzde en büyük kavga enerji hammaddeleri için verilmektedir. Gelişmiş ülkeler, dünyada doğrudan sahip olamadıkları kaynakların üretim ve hareketlerini de istedikleri gibi yönlendirmektedirler.

Dünyadaki 152 ülkenin her birine düşen ortalama maden sayısı 9.3'tür. 51 maden türü dikkate alınarak yapılan sıralamaya göre, ABD'de 43 adet maden türü üretilmektedir ve birinci konumdadır. Ülkemize oranla yüzölçümleri daha büyük olan ülkelerde, örneğin Avustralya'da 35, Brezilya'da 35, Çin'de 31 adet maden türü üretilirken; söz konusu büyüklük ülkemiz için 29 maden türü olup, sıralamadaki yerimiz ise 10.'luktur. Dünya metal maden rezervlerinin % 0.4'ü, endüstriyel hammadde rezervlerinin % 2.5'i, jeotermal potansiyelinin ise % 0.8'i ülkemizde olup, ülkemizin dünya maden rezervleri içindeki payı yaklaşık % 0.5'dir. Ancak, doğal kaynaklarımızın adeta yok kabul edildiği, hiçbir arama faaliyetinde bulunulmadığı günümüzde bu sıralamadaki yerimizin de değiştiği bir gerçektir.¹

Bugüne gelinen noktada; Madencilik ülkemiz GSMH içindeki payı % 1 civarındadır. Son 20 yıllık dönemde başta kömür ve demir cevheri ithalatı sonucu, hammadde ve ara ürün olarak ihraç edilen cevherlerden elde edilen gelir bu iki madene ödenen dövizden daha geride kalmıştır. Günümüzde madenlerimize dayalı sanayileşmenin yeterli düzeyde gerçekleştirilmemiş olması nedeniyle maden üretimimiz, mamul maddeye dönüştürülmeden ağırlıklı olarak ara ürün yada hammadde boyutunda kalmasındandır. Gereken önlemlerin alınmaması halinde bu farkın ithalat lehine açılacağı kuşkusunu taşınmaktadır.

1980'li yıllardan itibaren, "ekonomi yönetiminde kamusal mekanizmaların yerine piyasa mekanizmalarının konulması gerektiği, verimlilik ve refahın bu yolla sağlanacağı" şeklindeki politikaların Türkiye'ye yansımaları gecikmemiş ve bu doğrultuda önce planlı dönem üzerine bir sünger çekilmiştir. 1980 yılından itibaren ekonomide dışa açık gelişme stratejisi yürürlüğe konmuştur. Bu çerçevede, dış ticaretin serbestleştirilmesinden özelleştirmeye, tarımsal destekleme politikalarından enerji politikalarına kadar çok geniş bir alan, uluslar arası

¹ TMMOB 20. Yılında Türkiye'de Özelleştirme Gerçeği Sempozyumu, Madencilik Raporu, TMMOB Yayınları, 2005, Sayfa 289

kuruluşlar ile yapılan çeşitli kredi anlaşmalarında yer alan taahhütler doğrultusunda biçimlendirilmiştir.

Söz konusu gelişmelerin Türkiye madencilik sektörüne yansımaları, özellikle 1990'lardan itibaren hız kazanmıştır. Bu süreçte, madencilik sektöründe öne çıkan söylem "kamu madencilik kuruluşlarının özelleştirilmesi" olmuş, bu amaçla söz konusu kuruluşlarda gerekli olan yatırımlar yapılmamıştır. Türkiye madencilik sektöründe mülkiyet ve yönetim değişikliklerini gerçekleştirmeye yönelik olarak çeşitli kamu kurumlarında sektörel bölünme, ticarileştirme, şirketleştirme ve özelleştirmeye yönelik uygulamalar birbirini izlemiş, madencilik sektörünün kamu ağırlıklı yapısı özel sermayenin de yerini alabileceği bir rekabet ortamına dönüştürülmeye çalışılmıştır. Sektörde, liberalizasyonu sağlamaya yönelik olarak, şirketler üzerindeki sıkı yasal düzenlemelerin gevşetilmesi, devletin müdahale, düzenleme ve denetimlerinin mümkün olduğu ölçüde kaldırılmaya ya da yumuşatılmaya çalışılması, yasal mevzuatta sık sık yapılan değişiklikler ile sürdürülmüştür.²

KİT'lerin özelleştirilmesiyle işletmelerin verimliliğinin artacağı ve makro düzeyde rekabetin sağlanmasıyla ekonomik performansın yükseleceği savı ise teorik dayanaktan yoksun olduğu gibi, uygulamada da bilimsel olarak kanıtlanmamıştır. Verimlilik nasıl artacaktır? Siyasi iktidarlar tarafından yaratılan yapay istihdam fazlası iş gücü ortadan kaldırılacak, iş bilen yöneticiler yönetime gelecek, gerçekten çalışanlar, iş yapabilenler hak ettikleri ücreti alacaklar, çalışmayanlar işten atılacak ve daha iyi pazarlama sistemleri oluşturulacak, yönetim hataları ortadan kaldırılacak ve KİT'lere çok pahalıya mal olan bazı hizmetler taşeron firmalara devredilecektir. Kısacası reorganize edilecektir. Bunları özel sektörde yapabilir, siyasi iktidarın elini üzerinden çektiği özerk KİT'ler de yapabilir. Emeğin üretkenliğini arttıracak, yeni teknolojiler geliştirecek, araştırma, geliştirmeye yönelik yatırımların kimler tarafından yapılacağı merak konusudur. Bu yatırımlar yapılmadan, küresel rekabetle karşı karşıya olan ülkemizde üretilen maden ürünlerinin iç pazara ve dünya pazarlarına girmesi zor görülmektedir. Özelleştirilen TDÇİ, KBİ, ÇİNKUR ve KÜMAŞ ile özelleştirmesi düşünülen TTK ve ETİBANK'ın (birçok işletmeleri) tıkanıklık noktasına gelmesinin hesabı mutlaka verilmelidir.³

Durum böyle iken; rasyonel çalıştırılmayan KİT'leri bugünkü durumları ile savunmak mümkün değildir. KİT'lerin yeniden yapılandırılması, işlevsel bir makro plan çerçevesinde ve sanayileşme stratejilerine bağlı olarak gerçekleştirilmelidir. Bazı siyasal çevrelerin ve özel sektörün önde gelen temsilcilerinin ağızlarından düşürmediği gelişmiş Avrupa ülkeleri ve G. Kore'de bile çözümün yalnızca özelleştirme ve tasfiye yöntemleriyle bile aranmadığı ve ciddi bir KİT reformu yapıldığı gözlenmektedir. KİT'ler katılımcı, özerk, stratejik ulusal planlama ile uyumlu, verimli, kârlı ve etkin bir hale getirilebilir. Ancak bu tip kuruluşlar ileri teknolojiler üreten dünya ile rekabet edebilirler.

2 - Türkiye Madencilik Sektöründeki KİT'ler ve Yaşanan Özelleştirme Uygulamaları

Son 25 yıldır Türkiye'nin önündeki en önemli engellerin kamu kuruluşları olduğu, çözümün ancak bu kuruluşların özelleştirilmesi ya da kapatılması ile olabileceği söylenegelmektedir. Ancak söz konusu uygulamalar sonucunda ülkemiz krizlerden kurtulamamakta, her geçen gün ekonomik olarak daha da gerilere düşmektedir. Herkes tarafından bilindiği gibi, özelleştirme uygulamaları akılcı planlamalardan yoksun, bütçe açıklarını kapamaya yönelik

² Tamzok N, Liberal Reformlar ve Devlet Sempozyumu, KİGEM, Ankara, 2003, Sayfa 7

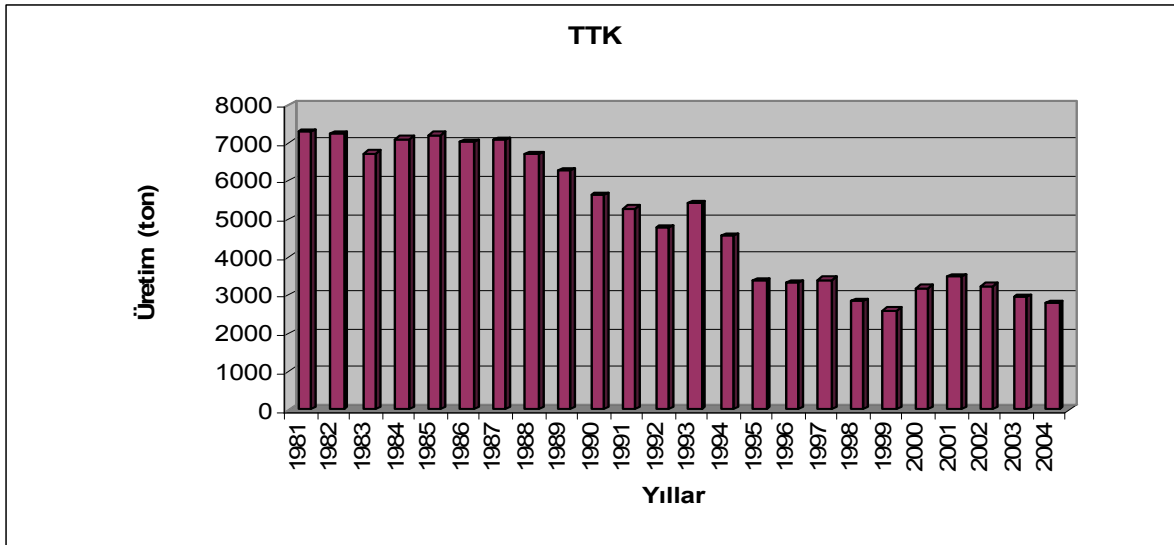
³ TMMOB 20. Yılında Türkiye'de Özelleştirme Gerçeği Sempozyumu, Madencilik Raporu, TMMOB Yayınları, 2005, Sayfa 291

yapılmaktadır. Dolayısıyla, bugüne kadar madencilik sektörünün gelişimine yönelik olumlu bir katkısına rastlanılmamıştır. Tersine, madencilik sektörünün bugün içinde bulunduğu kriz, gereksiz ve hatalı bir şekilde yaratılan özelleştirme beklentileri ve özelleştirme uygulamalarıdır.

Çalışmanın bu bölümünde özelleştirilen, özelleştirme kapsamında bulunan ve özelleştirilmek amacıyla yola çıkılmasına rağmen yatırımsızlık ve politikasızlıktan kapanma noktasına getirilen madencilik sektöründeki KİT'ler tek tek ele alınmaktadır. Türkiye'de özelleştirme uygulamalarının ilk anılmaya başlandığı 80'li yılların başından günümüze kadar geçen süre içinde, bu kuruluşların geldiği nokta ve içinde buldukları durum üretim, istihdam, yatırım ve kar/zarar açısından değerlendirmeye alınarak yapılan yanlış özelleştirmeler ve hatalı uygulamalar sergilenmektedir.

2.1 - TTK Türkiye Taşkömürü Kurumu

Ülkemizde koklaşabilir taşkömürü üretilen tek bölge Zonguldak taşkömürü havzasıdır. 1848 yılında havzada üretime başlanılmış ve halen devam etmektedir. 1970 yılına kadar alınan dış krediler ile satılabilir kömür miktarı 5 milyon ton/yıla kadar çıkmış, neoliberal politikaların uygulanmaya başlandığı 1980 sonrası yatırımlarının süreksizliği sonucu üretim yıllara bağlı olarak azalarak 2005 yılında satılabilir taşkömürü 2,6 milyon ton/yıl seviyesine düşmüştür.

Grafik 2.1.1 : TTK'nda yıllar itibarı ile Üretim rakamları

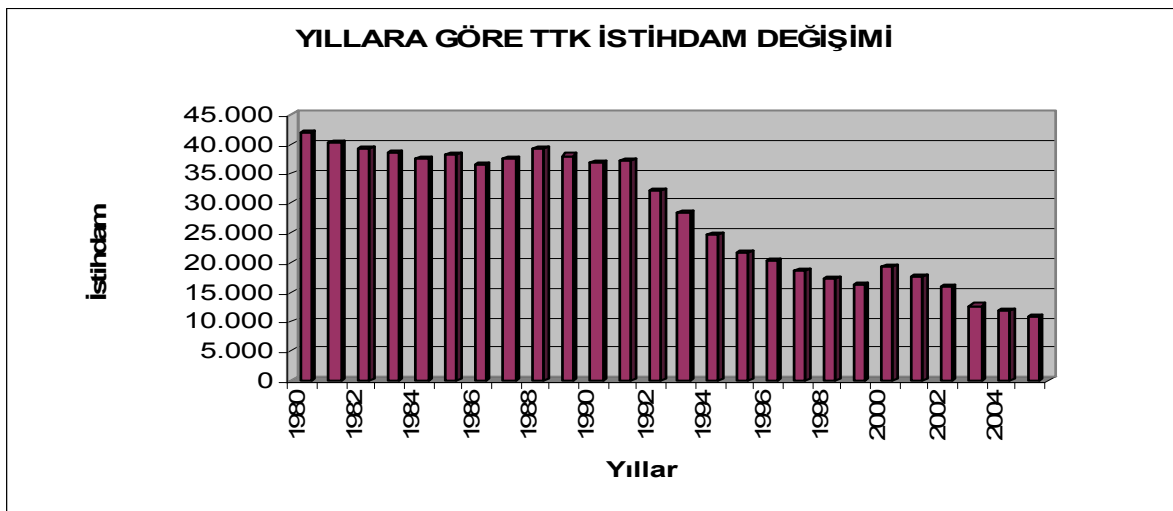
Bir yandan yeni yatırım imkanları önemli ölçüde sınırlandırılırken, diğer yandan enerji piyasalarındaki serbestleşme eğilimleri ile, ülkeye hesapsız doğal gaz, ithal kömür ya da petrokok girişine izin verilmesi, ülkemizin tek taşkömürü üreticisi olan TTK'yı tamamen savunmasız bırakmıştır. Demir-Çelik işletmelerimizin, yanı başlarındaki TTK'nın ürettiği kömür yerine sıfır gümrükle kömür ithal etmeleri TTK açısından bir olumsuzluk unsuru olmuştur. Söz konusu olumsuz koşullar sonucunda, 1981 yılından bu yana üretimi % 75 oranında gerileyen TTK, yatırım, istihdam, üretim ve mali yönden büyük bir darboğazla karşılaşmıştır. Son olarak, Maden Kanunu'nda yapılan değişiklikle Havza sınırları daraltılmış ve bir kısım kömür ocağının işletme hakkı özel sektöre devredilmiştir.⁴

⁴ www.oib.gov.tr

Türkiye'nin gelişmesinin önündeki engelin kamu kuruluşları olduğu, devletin küçültülmesi ve kamunun faaliyet alanının daraltılması ile ülke sorunlarının çözülebileceği söyleminin madencilik sektörüne yansması, "kamu madencilik kuruluşlarının kapatılması, özelleştirilmesi, rödovans (kiralama) ile özel sektöre devredilmesi ya da en azından kamu kuruluşlarının yapmakla sorumlu oldukları işlerin özel şirketlere gördürülmesi" şeklinde olmuştur. Ancak bu güne kadar, madencilik sektöründe özelleştirme ve özelleştirmeye yönelik olarak yapılan rödovans ve benzeri çalışmaların hiçbirisinden olumlu bir sonuç alınamamış, madencilik sektörü giderek küçülmüş, buna karşın sektördeki iş kazaları artmıştır.

2004 yılında yürürlüğe giren 5177 sayılı kanunla getirilen düzenlemelerle özel sektörün Zonguldak Havzasında rödovans yoluyla üretim yapmasının önü açılmış ve bu şekilde taşkömürü potansiyelinin değerlendirilmesi ve bölge ekonomisinin canlandırılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede TTK uhdesinde bulunan 24 saha değişik tarihlerde ihale edilmiştir. Teslimi yapılan bu sahalar arasında taşkömürü dışında sahalar da mevcuttur. Rödovans yöntemi, Maden Kanunu'nun birçok hükmüne aykırıdır. Bu uygulama ile; kamu kuruluşları kuruluş amaçları gereği kendi yapmaları gereken hizmetleri deneyim ve uzmanlık bakımından yetersiz firmalara yaptırarak, böylelikle hem çok sayıda ölümlü iş kazasına, hem de maden kaynaklarımızın uygun olmayan üretim yöntemleriyle heba edilmesine yol açılmaktadır.

Plansız ve programsız gelişen bu üretim biçimleri nedeniyle, TTK, ana amacı olan Demir Çelik sektörüne koklaşabilir taşkömürü üretimi hedefinden uzaklaşmaktadır. Taşkömürü önem sırasına göre; demir-çelik fabrikalarında tüketilmek üzere kok üretiminde, ısınma ve sanayi sektöründe ve elektrik üretmek üzere termik santrallerde kullanılmaktadır. TTK'nın en önemli pazarı olan ÇATES-B'nin gücü 300MW olup kömür tüketim kapasitesi 5.500 ton/gündür. Elektrik santrali tam kapasite ile çalıştığında ortalama 1,6 milyon ton/yıl kömür tüketebilmektedir. Halen 5 milyon ton koklaşabilir kömür ihtiyacının yaklaşık % 10'u TTK tarafından karşılanmaktadır. TTK'nun ürettiği taşkömürünün payı, ülke tüketiminde 1987 yılında % 50'nin altına ve 2005 yılında % 15'e düşmüştür. 1973 yılında 16.000 ton olarak başlayan taşkömürü ithalatı giderek artan bir eğilim izleyerek 2006 yılında 15 milyon ton düzeylerine ulaşmıştır.

Grafik 2.1.2 : TTK'nda yıllar itibarı ile İstihdam rakamları

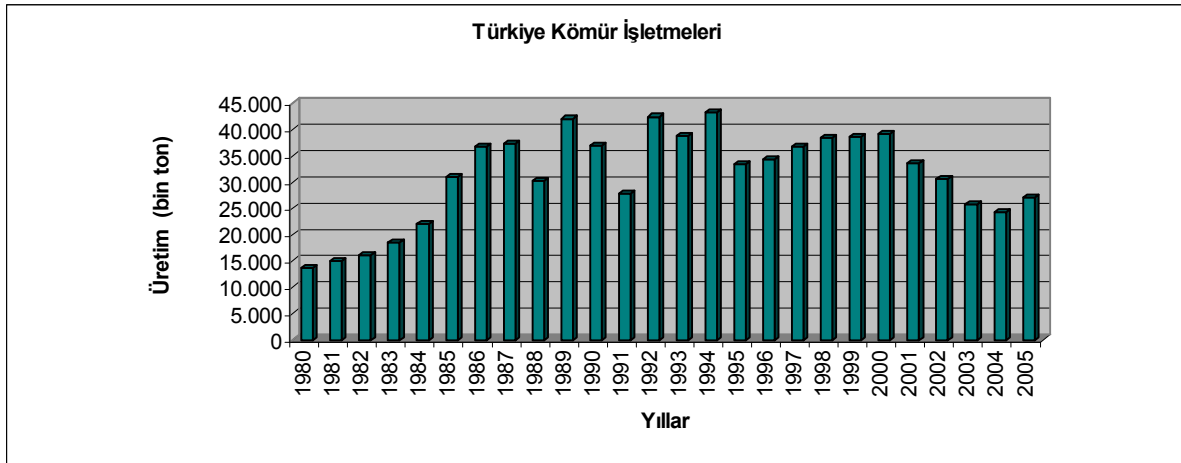
Ülkemizde TTK tarafından derin damarlarda yürütülen taşkömürü madenciliği maliyetli ve zor bir çalışma ortamı gerektiren bir yapıdadır. Derin damar madenciliğinde yatırım, damar şartlarına bağlı olarak değişmekteyse de gelişmiş ülkelerde yatırım, ülkemizdeki gibi düşük değildir. Bu nedenlerle 2000’li yılların başında TTK tarafından yeniden yapılanma adı altında bir yatırım programı geliştirilmiştir. Bu programın büyük bir bölümü yıllardır Kurum tarafından yatırımsızlık nedeniyle atıl bırakılan kömür sahalarının özel sektöre devredilmesi ile birlikte ana kat hazırlıkları ve kömür yıkama işlemleri de ihale yoluyla özel sektöre verilmiştir. 2010 yılının sonunda 4,5 milyon ton/yıl satılabilir taşkömürü üretmeye yönelik olarak bazı modellemelere gidilmiştir.

2.2 - TKİ Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu

Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu 1957 yılında, 6974 sayılı yasa ile kurulmuş olup çalışmalarını 8 Haziran 1984 tarih ve 233 sayılı KHK esaslarına göre düzenlenen ana statü hükümleri çerçevesinde yurt sathına yayılmış ülkenin değişik yerlerinde kömür üretimi ve pazarlamasını yapan 4 adet Müessese Müdürlüğü ve bu Müesseselere bağlı olarak çalışan 4 adet İşletme Müdürlüğü bulunmaktadır.

Kömür üretimi sermaye ve emek-yoğun bir madencilik türüdür. Ancak, piyasa koşulları ve teknolojiadaki yenilikler kömür üretim maliyetlerinin son 30 yıl boyunca istikrarlı gitmesini sağlamıştır. Yeni kömür ocaklarının açılması, yeni üretim tekniklerinin geliştirilmesi ve işçilik verimlerinin artması kömür fiyatlarında istikrarın başlıca nedenleri olmuştur. Petrol ve doğalgaz sektöründe, yeni rezervler giderek pazarlardan uzakta hatta okyanusların derinliklerinde bulunabilmekte. bu rezervlerin tüketime sunulabilmesi için, boru hattına ve diğer ekipmanlara büyük sermaye yatırımı yapılması gerekmektedir.

TKİ, 1978-2003 döneminde toplam 6.233 MW güce ulaşan ve 54 milyon ton kömür tüketen ve bu kömür karşılığı olarak (2000 yılı rakamlarıyla) 34 milyon kwh elektrik üreten termik santrallerin ve piyasanın kömür talebini karşılayacak şekilde faaliyetlerini sürdürmüştür. 1990’lı yıllardan itibaren KİT’lerin, Hazine üzerindeki yükünü azaltmak, etkin kaynak kullanımını sağlamak, serbestçe oluşan fiyatlarla rekabet edebilmek, daha etkin hizmet edebilmek için TKİ çalışmalarını sürdürmektedir. 2005 yıl başı itibariyle, ülkemizin 8,2 milyar ton linyit ve 80 milyon ton asfaltit olmak üzere 8,26 milyar ton kömür (taşkömürü hariç) rezervi bulunmaktadır. Bu rezervin % 30,6’sı TKİ, % 45’i EÜAŞ, % 24,4’ü ise özel sektör ruhsatlarında bulunmaktadır.

Grafik 2.2.1 : TKİ’nde yıllar itibarı ile Üretim rakamları

2000 yılında termik santraller için 33,5 milyon ton kömür üreten Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu'nun santral üretimi, dört yıl içerisinde %50'ye yakın oranda düşürülmüş, 2002 yılında 25,3 milyon ton ve 2003 yılında ise 19 milyon ton düzeyinde üretim yapılabilmektedir. 2004 yılında yapılan 19 milyon ton santral üretimi TKİ kurulu üretim kapasitesinin yaklaşık % 45'idir.⁵

Kamu sektörü ruhsatlarındaki toplam 6,3 milyar ton rezervin yaklaşık 2 milyar ton'luk bölümünde üretim faaliyetleri sürdürülmektedir ki bu rezerv miktarı, ekonomik olarak değerlendirme imkanı bulunan ve toplam rezerv içindeki % 65'lik rezerv diliminin % 36'sını kapsamaktadır. Dolayısıyla, ekonomik bir şekilde işletmeciliği yapılabilecek ve termik santrallarda elektrik üretimine yönelik değerlendirilebilecek yaklaşık 3,5 milyar ton rezerv mevcuttur.

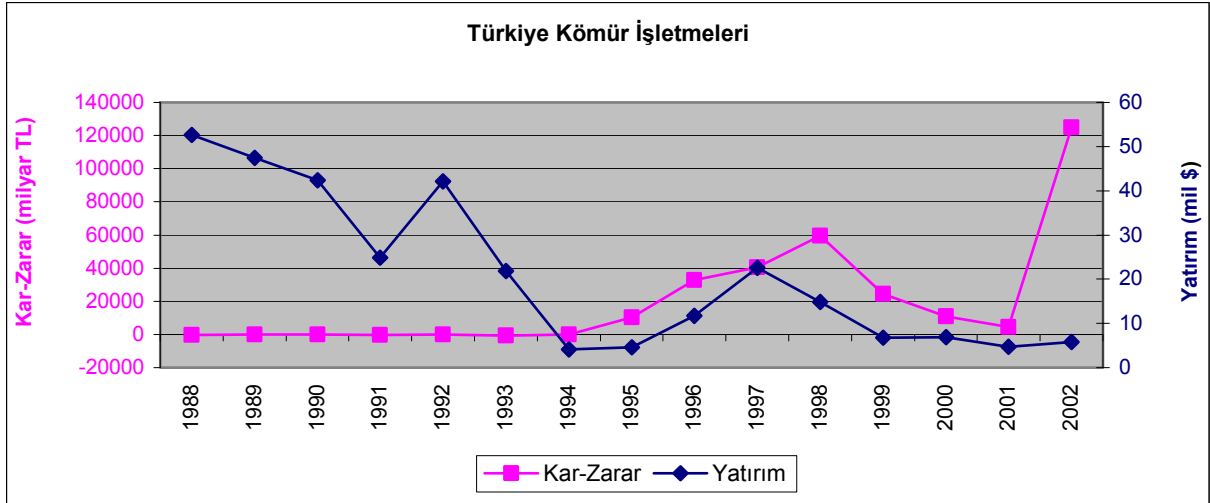
Uluslararası tahkim anlaşmaları gereğince, doğalgaza dayalı santrallerin yakıtının devlet tarafından verilmediği durumda, yakıt verilmiş ve elektrik üretilmiş gibi bedelinin yine devlet tarafından ödenmesi ya da yakıtı verilen santralin ürettiğinin devlet tarafından satın alınma zorunluluğu, ülkemizin sanayileşmesi önünde açık bir engel oluşturmaktadır. Bu durum, doğal gazın elektrik enerjisi üretimindeki payının %60'lara yükselmesi, dolayısıyla Türkiye'nin enerji arz güvenliğinden tamamen vazgeçmesi anlamına gelmektedir.⁶

Böylece kömür ülkesi Türkiye'de yerli kömürlerin elektrik enerjisi üretimindeki payı 1998 yılındaki %40'lardan 2003 yılında %15'lere düşmüş, tamamen yurtdışına bağımlı olduğumuz doğal gazın 1985 yılında %1 bile olmayan payı ise %60'lara yükselmiş olacaktır. Bu durum, enerjide dışa bağımlılığı daha da arttıracak, dünyada ortaya çıkabilecek muhtemel bir enerji krizi durumunda Türkiye'nin çok büyük yaralar almasına neden olacaktır.

TKİ'nin uzun vadeli (2010) satılabilir üretim hedefi yaklaşık 35 milyon ton/yıl'dır. Bu üretimin % 87'si termik santrallara, % 13'ü piyasa satışı olarak hedeflenmiştir. TKİ, 1985 yılında ağırlığı santrallara yönelik yatırımlar nedeniyle ton başına 11\$ yatırım yapmış olup, 2000'li yıllarda bu yatırım 0,2 \$/tona düşmüştür. Bu yatırım düşüklüğünün en önemli nedeni yeni kömür projelerinin (santral ve piyasa amaçlı) devreye alınamaması, sadece idame ve yenileme yapılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak 2002 yılından başlayarak TKİ Kurumunda yatırımla tekrar hız kazanmış ve özellikle modernizasyona yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Bu yatırım miktarları 2005 yılı başında 20 milyon USD civarında olmuştur.

⁵ Tamzok N, Türkiye Madencilik Sektöründe Yapısal Dönüşüm ve Sonuçları, TMMOB Mad. Müh. Odası, Türkiye 19. Uluslar arası Madencilik Kongresi ve Fuarı, IMCET 2005, İzmir, Sayfa 7

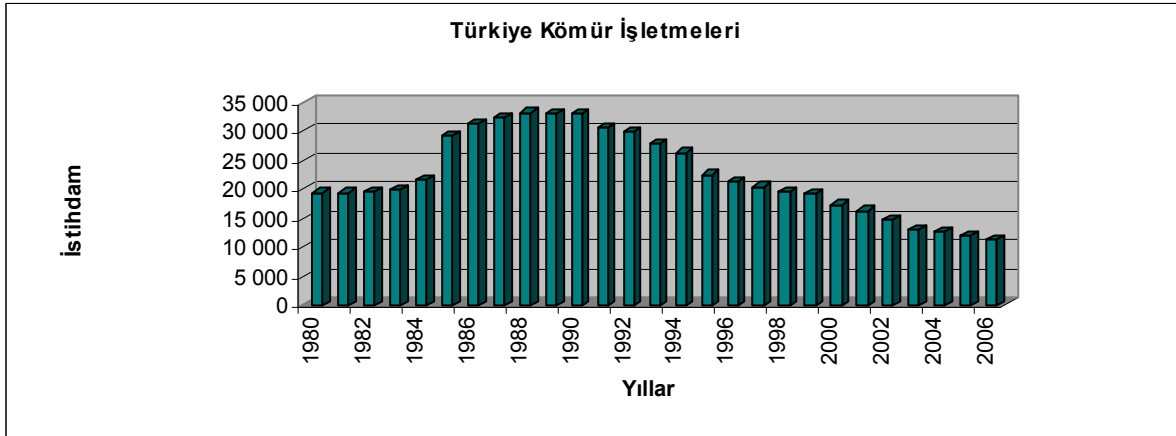
⁶ Tamzok N, Türkiye Madencilik Sektöründe Yapısal Dönüşüm ve Sonuçları, TMMOB Mad. Müh. Odası, Türkiye 19. Uluslar arası Madencilik Kongresi ve Fuarı, IMCET 2005, İzmir, Sayfa 8

Grafik 2.2.2 : TKİ’nde yıllar itibarı ile Yatırım ve Kar/Zarar rakamları

1984 yılında çıkarılan 3096 sayılı Yap İşlet Devret Kanunu çerçevesinde oluşturulan 87/11488 sayılı yönetmenliğe göre Termik Santrallerle birlikte maden sahalarının İşletme Hakkı Devri için 1996 yılında ihale ilanlarına çıkmış olup, 1997 yılında teklifler alınmıştır. Bu kapsam içerisinde TKİ Kurumuna bağlı Sivas Kangal, Seyitömer, Yatağan, Yeniköy, Bursa Orhaneli ve Orta Anadolu Linyitleri İşletmelerinin İşletme Hakkı Devir işlemleri başlatılmıştır.

TKİ, yaklaşık 7.000 personelinin mağduriyetini göz ardı ederek, 4,5 milyar ton rezervle tüm makine+teçhizatının bedelsiz olarak devrini gerçekleştirmiştir. Yine bu yasa çerçevesinde 3.1 milyar ton linyit rezervli Afşin Elbistan Linyitleri İşletmesi 1995 yılında TKİ bünyesinden alınarak TEAŞ Genel Müdürlüğü bünyesine aktarılmıştır.

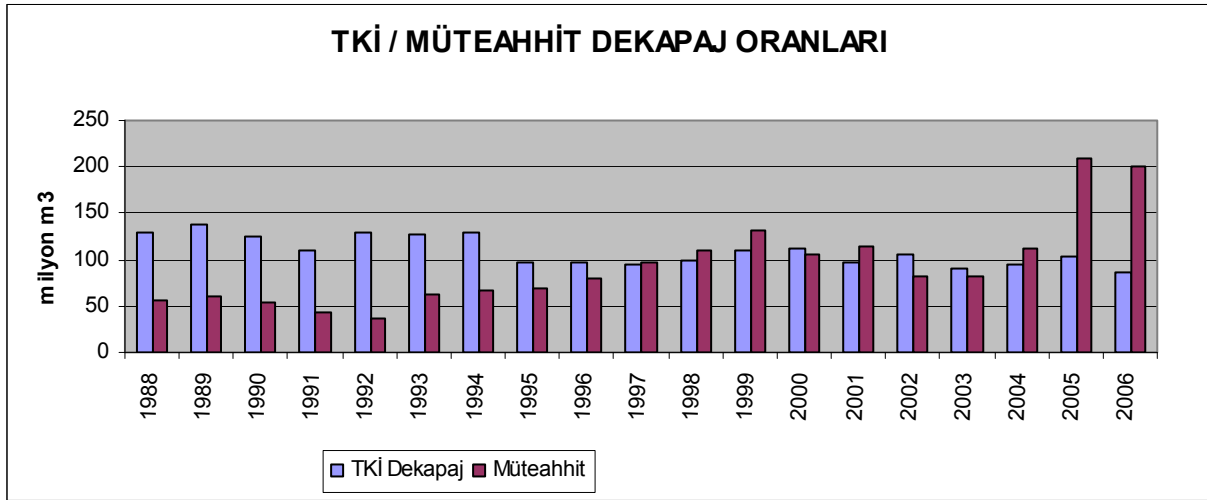
Grafik 2.2.3 : TKİ’nde yıllar itibarı ile İstihdam rakamları

Bilindiği üzere 10 termik santral Yatağan, Kemerköy, Yeniköy, Orhaneli ve Çayırhan termik santrali, termik santralini besleyen TKİ Linyit İşletmeleri bedava ve termik santrallarda bir buçuk yıllık kârları karşılığı olmak üzere işletme hakkı devri için Kasım 1996 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından ihaleye çıkarılmıştır.

1984 yılında başlatılan ve halen devam eden İşletme Hakkı Devri sürecinde 01.07.2000 tarihinde Orta Anadolu Linyitleri İşletmesinin devir işlemleri bedelsiz olarak tamamlanmıştır.

Devir sonrası İşletmede çalışan personelin sorunlarına çare aranmamış ve devirden etkilenen personelin mağduriyeti giderilmemiştir.

2000’li yıllarla birlikte başlatılan “Yeniden Yapılanma” programı dahilinde Kurum uzun vadede üretime almayacağı çeşitli sahaları belirlemiştir. Atıl sahalar olarak nitelenen bu madenler özel sektöre devredilmiş veya rödovans karşılığı özel kuruluşlara işlettirilmiştir. Kurumda uzun yıllardır zarar ettiği belirlenen Aşkale, Oltu, Çorum-Dodurga, Bolu-Göynük, Şırnak-Silopi, Tekirdağ-Saray, Tunçbilek-Yeraltı, Soma-Darkale ve Soma-Karanlıkdere birimleri kapatılmıştır. Eskiye makinelere birçoğu yenilenmeyerek, bu hizmetlerde müteahhit firmalardan alınmıştır. Yeniden yapılanma kapsamında dört yeni Müessese Müdürlüğü (ELİ, GLİ, SLİ, GELİ) kurulmuş, 1988 yılında 33.202 olan personel sayısı, 2006 Ekim sonu itibariyle 11.376’ya kadar düşürülmüştür.

Grafik 2.2.4 : TKİ’nde yıllar itibarı Kurum ve Taşeron Firmaların yaptığı dekapaj miktarları

Bu yıl 50. kuruluş yılını kutlayan bu önemli madencilik kuruluşumuz bünyesinde gerçekleştirdiği bu yeniden yapılanma programı sayesinde; zara eden işletmelerden çekilmesi ile özel sektörün dinamizminden yararlandığı, bu sayede elinde bulundurduğu işletmelerin de verimli bir hale geldiği, maliyetlerin düşürüldüğü ve enerji ve teshin fiyatlarının indiği iddiasındadır.

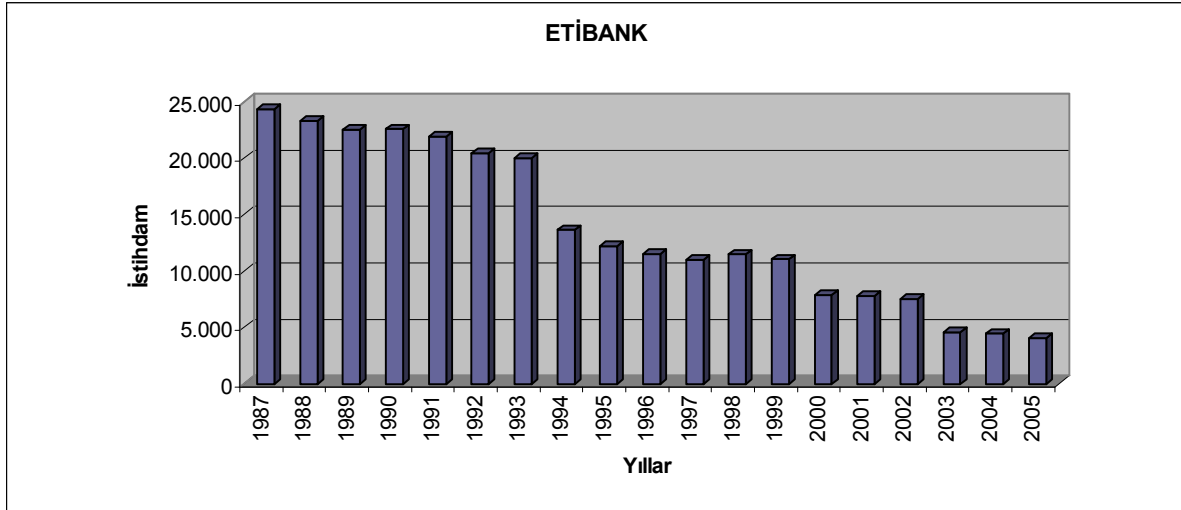
Hatalı politikalar ile Türkiye’de bir KİT’in daha, nasıl içinden çıkılmaz darboğazlara sürüklendiğinin çarpıcı bir göstergesidir. Topu topu 4 yılda kurulu üretim kapasitesinin yarısının altında çalışmaya mahkum edilen söz konusu kurumun, çok yakın bir gelecekte, – muhtemelen zararın asıl nedeni olan planlama hataları ve hesapsız doğal gaz anlaşmaları göz ardı edilerek- verimsiz olduğu gerekçesiyle özelleştirilmesi ya da kapatılması gündeme getirilecektir. Ancak, dünyanın hiçbir yerinde hiçbir kurumun, kapasitesinin yarısında çalışarak karlı ya da verimli olması mümkün değildir.⁷

2.3 - ETİBANK Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü

1935 yılında kurulan Etibank, 1998 yılının başında yeniden yapılandırılarak Eti Holding AŞ adını almıştır. Etibank’ta özelleştirme uygulaması için hazırlanan plan gereğince, Kurumdan önce 1993 yılına gelindiğinde özelleştirilmek üzere Etibank bünyesinde bulunan bankacılık

⁷ Tamzok N, Türkiye Madencilik Sektöründe Yapısal Dönüşüm ve Sonuçları, TMMOB Mad. Müh. Odası, Türkiye 19. Uluslar arası Madencilik Kongresi ve Fuarı, IMCET 2005, İzmir, Sayfa 11

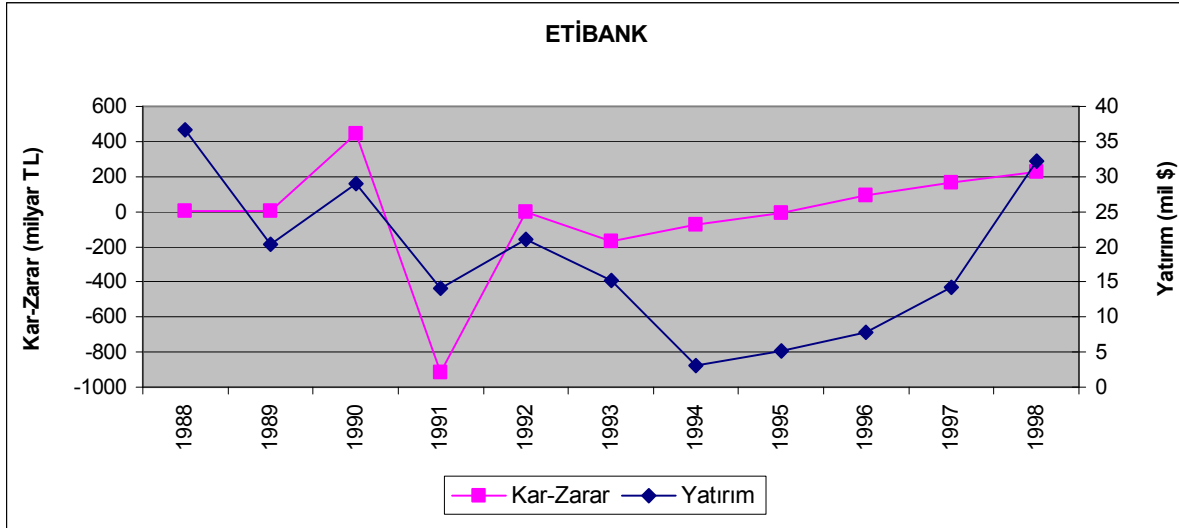
bölümü Etibank Bankacılık Anonim Ortaklığı adıyla bağımsız bir bölüm halinde Özelleştirme İdaresi'ne devredilmiştir. Böylece önce 1935 yılından beri yürütülen bankacılık ayrılarak finansal destek kolu yok edilmiştir. Aynı yıl Karadeniz Bakır İşletmeleri AŞ ve Çinkur AŞ de özelleştirilmek üzere Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na devredilmiştir. Geriye kalan, Etibank Madencilik Genel Müdürlüğü ise 4 Şubat 1998 tarih ve 23248 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 26 Ocak 1998 tarihli Bakanlar Kurulu'nun 98/10552 sayılı kararı ile, "madencilik önündeki engellerin aşularak, sektöre dinamik, üretken ve rekabetçi bir yapı kazandırılacağı" şeklinde bir gerekçeyle, günün yöneticilerine ortaklık statüsü de verilerek Eti Holding AŞ unvanı ile yeniden yapılandırılmıştır. Etibank Genel Müdürlüğü, Holding çatısı altında Eti Bor AŞ, Eti Dış Ticaret ve Pazarlama AŞ, Eti Alüminyum AŞ, Eti Gümüş AŞ, Eti Krom AŞ, Eti Bakır AŞ ve Eti Elektrometalurji AŞ adlarıyla 7 ayrı şirkete bölünmüştür. Böylelikle hem kurumun özelleştirilmesi için gereken altyapı hazırlanmış, hem de yaratılmış olan ek 150 adet üst düzey kadrolara kendi yandaşları atanarak paye dağıtılmış ve hazırlanan kurumu yıpratma ve özelleştirme sürecinin daha da hızlanması için gerekli ortam yaratılmıştır.

Grafik 2.3.1 – Etibank'ta Yıllar itibarı ile istihdam

Gelen tepkiler üzerine, Bakanlar Kurulu Kararıyla Etibank Genel Müdürlüğü'nün "Eti Holding AŞ" olarak bu şekilde yeniden yapılanmasının 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 3. maddesine aykırılık oluşturup oluşturmadığı hususu ile, bor cevheri aramak, işletmek, zenginleştirmek ve bor bileşikleri üretmek üzere adı geçen teşebbüse bağlı olarak kurulan Eti Bor AŞ'nin sermayesinde bulunan özel şahıs hisseleri nedeni ile bor tuzu sahalarının bu şirketçe işletilmesinin 2840 sayılı Kanuna uygun olup olmadığı hususlarında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın talebi üzerine Başbakanlıkça Danıştay'dan istişari görüş isteminde bulunulmuştur.

İstişari görüş istemiyle ilgili olarak, Danıştay Birinci Dairesi'nin 1999/66 Esas, 1999/93 no'lu kararında konu detaylı olarak irdelenerek "(...)2840 Sayılı Kanunu'nun 2. maddesinde Bor Tuzları, Uranyum ve Toryum madenlerinin Devletçe işletileceği hükmü yer aldığına göre bu madenlerin sermayesinde özel kişilerinde pay sahibi olduğu bir Anonim Şirket eliyle işletilmesinden söz edilemez(...) Etibank Genel Müdürlüğü'nün Eti Holding A.Ş biçiminde yapılanmasının. 233 sayılı KHK' nin 3. maddesine uygun bulunmadığına; Eti Bor AŞ'nin sermayesindeki özel kişi hisseleri nedeniyle bor tuzu sahalarını işletmesinin 2840 sayılı yasaya aykırılık teşkil edeceği(ne) oy birliğiyle karar verildi" şeklindeki görüşüne rağmen, yasaya aykırı olan bu kararı düzeltme yoluna gidilmemiştir.

Grafik 2.3.2 – Etibank'ta yıllar itibarı ile Yatırım Miktarları ile dönem Kar/Zararları

Yasaya aykırı bu yapılanmaya rağmen hazırlanan planın uygulanmasına devam edilmiş, önce Eti Bakır AŞ, kısa bir süre sonra da kurum da kalan altı ortaklıktan Eti Gümüş AŞ, Eti Alüminyum AŞ, Eti Krom AŞ, ve Eti Elektrometalurji AŞ Özelleştirme İdaresi'ne devredilmiştir. Nihayet, kamuoyu ve meslek kuruluşlarının tüm tepkilerine rağmen çıkartılan 20 Aralık 2000 tarih ve 2000/92 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) Kararı'nda, bazı diğer işletmecilerle birlikte Eti Holding AŞ'nin özelleştirme kapsamına alınması ve hazırlık işlemlerinin 6 ay içinde tamamlanması kararı alınmış, ancak 6 aylık hazırlık süresince kamuoyundan gelen şiddetli tepkiler üzerine bu karar geri alınmış, kurum özelleştirme kapsamından çıkarılmıştır.

Etibank'ta yaşanan bu süreç içinde Ergani/Elazığ Bakır, Guleman/Elazığ Krom, Çinkur, Halıköy/İzmir Civa ve Mazıdağı/Mardin Fosfat işletmeleri kapatılmıştır. Gelinen noktada yetki ve karar mekanizmaları birbirine girmiş, her şirket kendi başına davranır hale gelmiştir. Kurumda ciddi bir koordinasyon bozukluğunun yanında tam bir keşmekeşlik hüküm sürmektedir. Danıştay 1. Dairesince yapılanma ile ilgili verilen karar çerçevesinde "Etibank Madencilik bölümünün bir holding olamayacağı, şahıs hisselerinden dolayı Bor AŞ'nin yasalara aykırı (2172 ve 2840 vb. sayılı yasalar) bir durum oluşturduğu" belirlenmiştir.⁸

2.3.1 - Etibank Bankacılık AŞ

Etibank'ın bankacılık bölümü, kuruluşunda madencilik sektörünün finans kaynağı olarak planlanmıştır. 1993 yılında Özelleştirme İdaresine devredilen Etibank Bankacılık, 02.03.1998 tarihinde satılmıştır. Böylece önce 1935 yılından beri yürütülen bankacılık bölümünün satılmasıyla, maden, metalurji, kimya sanayinde lokomotif görevini yürüten tüm zamanların güçlü kuruluşu olan Etibank'ın bu alanlardaki finansal destek kolu yok edilmiştir.

Özelleştirme kapsamında Etibank, 155 milyon dolara Cavit Çağlar ve Dinç Bilgin ortaklığına satılmıştır. Cavit Çağlar'ın hisselerini devretmesiyle Bilgin Grubunun kontrolüne geçen Etibank'a 27 Ekim 2000 tarihinde BDDK tarafından el konulmuş, Etibank Bayındırbank'la birleştirilerek tasfiye edilmiştir. Başlı başına bir ibret öyküsü olan bu özelleştirme sonucunda; Etibank satılmış, devletin kasasına 155 milyon dolar girmiştir. Ancak, neden olduğu, niçin olduğu, nasıl olduğu bir kenara, iki buçuk yıl sonra Etibank içi boşaltılmış olarak tekrar

⁸ Maden Sen ve Madencilik Sektörü, Ankara, 2000 Sayfa 13

kamuya dönmüş ve 2001 yılı sonunda da kapanmıştır.. O tarihteki zararı (daha küçük olan Bank Kapital ile birlikte) 600 milyon dolar. Nereden bakılırsa bakılsın, satıldığı ücretin iki katı kadar bir zarar ile geri dönmüştür.⁹

2.3.2 - Eti Gümüş AŞ

Eti Gümüş tesisleri, 1 milyon ton tüvenan cevherin işlenerek gümüş elde edilmesi amacıyla 1977 yılında projelendirilmiş, 1987’de üretime başlamıştır. Proje kapasitesi 122,4 ton gümüş üretimidir. Eti Gümüş AŞ, Türkiye’de gümüş üretimi yapan tek kuruluştur. Türkiye’nin yıllık gümüş ihtiyacı 200 ton civarındadır ve bunun %30’u bu işletmeden sağlanmaktadır. Dolayısıyla, bu işletmenin üretimi sayesinde ülke dışına önemli miktarda döviz çıkışı engellenmektedir.

Eti Gümüş AŞ, daha önce Eti Holding AŞ Genel Müdürlüğü’ne bağlı iken, 2000 yılında özelleştirme kapsamına alınmıştır. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından 6 Mayıs 2004 tarihinde yapılan açıklama ile, Eti Gümüş AŞ’nin özelleştirilmesine ilişkin nihai pazarlık görüşmelerinin tamamlandığı ve pazarlık görüşmelerine katılan teklif sahiplerinden Söğütseramik Sanayi İnşaat Madencilik İthalat İhracat AŞ’nin 41,2 milyon USD ile en yüksek teklifi verdiği duyurulmuştur.

Söz konusu özelleştirme uygulamasına ilişkin çok sayıda iddia, ihale sürecinin başından itibaren gündeme taşınmış olup, söz konusu iddialara paralel olarak Odamızca yapılan basın açıklamaları ve kamuoyu ile paylaşılmış konular Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından yanıtı bırakılmıştır. Bu iddialarda; 3S Madencilik Seramik ve İnşaat Yapı Malzemeleri Dış Ticaret AŞ olarak anılan firmanın gerçek kimliğinin, “Söğüt Seramik Sanayi Şirketi”nin isim değiştirmiş hali olan ve 3 yıl önce bankalara olan borçları nedeniyle iflas ederek Sermaye Piyasası Kurulu’na “artık üretim yapamıyoruz, fabrikamızı kiraya verdik” şeklinde bildirimde bulunan “Söğütseramik” olduğu, firmanın işletmede hiçbir teknik incelemede bulunmadan sadece işletmenin mevcut nakit ve hemen nakde çevrilebilir varlıklarına bakarak teklif verdiği, firmanın Vakıfbank’tan kredi talebinde bulunduğu, teminat olarak ise Eti Gümüş AŞ’nin kasa ve mal varlıklarını karşılık gösterdiği, firmanın madencilik deneyimi olmadığı, firmanın teklif ettiği 40 milyon USD ne şekilde ve hangi sürede devlete ödeneceğinin bilinmediği ve özelleştirme işlemleri yapılırken şartname ve sözleşmelere uyulmadığı iddia edilmiştir.

Eti Gümüş AŞ, 24.06.2004 tarih ve 2004/51 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı ve 13.8.2004 tarihli sözleşme ile 41,2 milyon USD bedelle Söğütseramik Sanayi İnşaat Madencilik İthalat İhracat AŞ’nin % 51 hissesine sahip olduğu KSS Mad. İnş. Tur. San. ve Tic. AŞ’ye satılmıştır.

2.3.3 - Eti Krom AŞ

1972 yılında Elazığ ili kromit cevherlerimizi işleyerek, ham cevher ihracatı yerine katma değeri daha yüksek ferrokrom üretmek amacıyla projelendirilen tesis, 1977 yılında üretime başlamıştır. Proje kapasitesi, 150 000 ton/yıl yüksek karbonlu ferrokrom üretimidir. Tesis 2000 yılında özelleştirilme kapsamına alınana kadar yılda ortalama 50 milyon dolar ihracat gerçekleştirmiştir.

⁹ TMMOB Metalurji Mühendisleri Odası, “Özelleştirme Dosyası 1” Basın Açıklaması

Morgan Guarantee Bank tarafından hazırlanan Özelleştirme Ana Planı gereğince,1998 yılında 98/10552 sayılı kararname ile Etibank'ın Eti Holding AŞ ve yedi adet bağlı ortaklı şirkete dönüştürülmesiyle müessese Eti Krom AŞ Genel Müdürlüğü adını almıştır. Eti Krom AŞ 18.10.2000 tarih ve 24204 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Özelleştirme Yüksek Kurulunun kararı ile özelleştirme kapsam ve programına alınmıştır. Tesisin Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na devir alınması sorunları daha da derinleştirmiştir.

Kuruluşa ait 11 adet krom ve 1 adet kuvarsit olmak üzere toplam 12 adet maden sahası bulunmaktadır. Söz konusu krom yatakları, dünya krom pazarında yüksek talebi olan metalürjik kalitede cevherlerdir. Kuruluş tarafından üretilen krom cevheri, sanayinin en vazgeçilmez girdilerinden biridir. Özellikle çelik ve diğer metallerin korunmasında kaplama olarak kullanılan krom, kullanıldığı alanlarda alternatifsiz metal olması bakımından pek çok sanayileşmiş ülke tarafından stratejik hammadde olarak değerlendirilmektedir. Eti Krom AŞ, 24.06.2004 tarih ve 2004/52 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı ve 14.9.2004 tarihli sözleşme ile 58 milyon USD bedelle Yıldırım Dış Ticaret Pazarlama AŞ'ye satılmıştır. Tam kapasitede çalıştırılması ve yatırım yapılması gereken kuruluşa sadece kromit cevherleri çıkarılarak ihraç edilmesi ve tesislerin çalıştırılmaması durumu, ülke ekonomisi açısından son derece hatalı olacaktır.¹⁰

Ferrokrom konusunda ciddi bir kaynak olarak bilinen "Ryan's Notes" bülteninin 10 Mayıs 2004 tarihli 19 sayısında bu satışa oldukça geniş yer verilmiş, aynı bültende yer alan bir haberde bir üretici "58.1 milyon dolara, bu satışın bir kazanım sayılabileceğini çünkü, bu rakama bu kapasitedeki bir tesisin hiçbir yerde inşa edilemeyeceğini" belirtmiştir. Kromit rezervlerimiz, ferro krom üreten tesisimizle, ülke ihtiyacı paslanmaz çelik ithalatı birlikte düşünülerek katma değeri yüksek paslanmaz-çelik üreten tesislerin kurulması gerekirken, yapılan bu özelleştirme sonucunda; özelleştirmeye devredildikten sonra piyasalarda ferrokrom fiyatı üç katına çıkmış ancak Eti Krom AŞ bu dönemde üretim yapamamıştır. Daha önemlisi tesisi satın alan şirketin asıl iştiğal alanının plastik olduğu düşünüldüğünde, gelecekte tesisin verimli bir şekilde işletilmesinin söz konusu olmadığı, sadece Eti Krom AŞ'nin sahip olduğu kromit cevherlerinin çıkarılarak yurt dışına ihraç edileceği sonucu bugünden görülmektedir.

2.3.4 - Eti Alüminyum AŞ

1969 yılında Toroslar'daki boksit cevherinin işlenerek metalik alüminyum üretimi amacıyla projelendirilen Eti Alüminyum AŞ, 1974 yılında alüminyum üretimine başlamıştır. Proje kapasitesi, 200 bin ton alümina, 35 bin ton alüminyum sülfat ve 60 bin ton sıvı alüminyum üretimidir. Kuruluşunda alüminyum tesisleri ile birlikte Oymapınar Hidroelektrik Santralının da kurulması ve aynı anda işletmeye alınması projelendirilmiştir. Ancak, 1984 yılında devreye alınan baraj, enterkonnekte sisteme bağlanmış ve proje gereği yerine getirilmemiştir.

Eti Alüminyum AŞ, Özelleştirme Yüksek Kurulunun 13.08.2003 tarih ve 2003/49 sayılı kararıyla özelleştirme kapsam ve programına alınarak Özelleştirme İdaresi Başkanlığına devredilmiş ve yine Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 08.09.2003 tarih ve 2003/53 sayılı kararıyla Oymapınar Barajı Hidroelektrik Üretim Tesisleri de Eti Alüminyum AŞ'ye bağlanmıştır. Santralin bağlanmasıyla 2004 yılında Seydişehir Alüminyum Tesisleri 27.6 milyon dolar kar etmiştir.

¹⁰ Tamzok N, Türkiye Madencilik Sektöründe Yapısal Dönüşüm ve Sonuçları, TMMOB Mad. Müh. Odası, Türkiye 19. Uluslar arası Madencilik Kongresi ve Fuarı, IMCET 2005, İzmir, Sayfa 11

Tablo 1.1 - Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na Bağlanan Madencilik Kuruluşları ve Günümüzdeki Durumları

KURULUŞ ADI	NOT	KAPSAMA ALINMA TARİHİ	İLGİLİ KURUL	PAY (%)	SATIN ALAN	SATIŞ TARİHİ	SATIŞ BEDELİ (000x\$)
KAMU İKTİSADİ TEŞEKKÜLLERİ							
ÇİTOSAN Çim. Ve Top. San. AŞ.*	**	14.06.1995	ÖYK	99,99	1999 yılında tüzel kişiliğine son verilerek fabrikalar ayrı ayrı özelleştirilmiştir		
ETİ Holding AŞ.		20.12.2000	ÖYK	100,00			
İSKENDERUN Demir Çelik Fab. AŞ.		02.03.1998	ÖYK	100,00	ERDEMİR	31.014.2002	50.000
KARABÜK Dem. Çel. Fab. AŞ.	**	30.12.1994	ÖYK	100,00	Karabük Ort. Kon.	30.03.1995	Bedelsiz
TDÇİ (Divriği-Hekimhan)		05.01.2001	ÖYK	100,00	ERDEMİR	15.04.2004	28.500
BAGLI ORTAKLIKLAR							
BOZÜYÜK Seramik San. AŞ.	**	14.06.1995	ÖYK	100,00	Ercan Madencilik	01.10.1997	12.000
ÇİNKUR Çinko-Kurşun Metal AŞ.	**	25.11.1993	YPK	98,41	KMM Madencilik	22.05.1996	14.000
ETİ Bakır AŞ.		28.07.2000	ÖYK	100,00	CE-KA İnş.Mak.Mad. AŞ	12.04.2004	21.879
ETİ Elektrometalurji AŞ.		10.10.2000	ÖYK	100,00	AKSU Mad.San.Tic. AŞ	25.10.2004	15.320
ETİ Gümüş AŞ.		11.10.2000	ÖYK	100,00	KSS Mad.İNş.Tur. AŞ	13.08.2004	41.200
ETİ Krom AŞ.		12.10.2000	ÖYK	100,00	Yıldırım Dış Tic. AŞ	14.09.2004	58.050
KBİ Karadeniz Bakır İşl. AŞ.		25.11.1993	YPK	99,94	CE-KA İnş.Mak.Mad. AŞ	02.04.2004	48.600
		30.01.1999	ÖYK	0,06			
Konya Krom-Manyezit İşl. AŞ.	**	14.06.1995	ÖYK	100,00	Konya Sel. San.Tic. AŞ	05.06.1998	40.700
KÜMAŞ Kütahya Manyezit İşl. AŞ.		20.05.1992	YPK	99,28	Zeytinoglu Holding AŞ	28.09.1995	108.100
BANKALAR							
ETİBANK Bankacılık AO.	**	05.05.1994	YPK	100,00	Medya-İpek Hol. AŞ	02.03.1998	
İŞTİRAKLER							
ÇANAKKALE Seramik Fab. AŞ.	**	30.04.1987	TKKOK	8,37	İbrahim Bodur Hol.	29.12.1994	887
EREĞLİ Demir Çelik Fab. AŞ.	***	30.04.1987	TKKOK	51,53	OYAK	02.07.2006	2.770.000
SAMAŞ Sanayi Madenleri AŞ.	**	02.02.1985	EİYKK	25,00	Tokat İl Özel İdare	23.01.1987	131.279
Sivas Demir Çelik Fab. AŞ.	**	26.01.1994	YPK	99,99	SIVYAT AŞ	24.09.1998	6.655
BEYTAŞ Beydağı Kireç San. AŞ.		12.10.1998	ÖYK	45,00	Sümer Holding AŞ	12.03.2001	Devir
ETİ Aliminyum AŞ		13.08.2003	ÖYK	100,00	CE-KA İnş.Mak.Mad. AŞ	29.07.2005	305.000
Filyos Ateş Tuğlası AŞ		22.02.1994	ÖİB	100,00	Zonguldak Yat AŞ	13.05.1997	18.150
YENİ ÇELTEK Kömür Mad. AŞ		27.06.2003	ÖİB	16,00	Özelleştirme kapsamında		
KİAŞ Kömür İşl. AŞ		27.06.2003	ÖİB	10,00	Özelleştirme kapsamında		
ÇAYELİ BAKIR AŞ			ÖİB	45,00	İNMET Madencilik AŞ	23.09.2004	49.250

* ÇİTOSAN tüm üretim birimleri ve varlıkların özelleştirilmesini müteakip 30.06.1999 tarihli şirket Genel Kurul kararı doğrultusunda Et ve Balık Ürünleri AŞ. ile birleştirilmiş ve bu kararın 07.07.1999 tarihli Ticaret Sicil Gazetesi'nde yayımı ile söz konusu şirketin tüzel kişiliği sona ermiştir.

** Bu kuruluşlarda hisse senedi ve varlık satış/devri biçiminde özelleştirme uygulaması ve kamu payı kalmamıştır.

*** Bu kuruluşlarda hisse senedi veya varlık satış/devri biçiminde kısmen özelleştirme uygulaması yapılmıştır.

ÖYK : Özelleştirme Yüksek Kurulu, YPK : Yüksek Planlama Kurulu, TKKOK : Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu

Tablo 1.2 – Madencilik Sektöründe Yer Alan Üç Önemli Kuruluşa Ait Bazı Büyüklük Rakamları

		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
TTK	İstihdam	41.927	40.235	39.259	38.652	37.645	38.231	36.557	37.623	39.083	38.049	36.982	37.317	32.116
	Üretim	7185	7284	7223	6725	7103	7206	7015	7084	6687	6259	5629	5,291	4,791
	Yatırım	1,4	4,0	6,9	7,1	7,6	11,1	13,7	21,9	16,0	20,5	20,6	63,5	70,5
	Kar/Zarar											-0,78	-2,12	-3,92
TKİ	İstihdam	19.381	19.424	19.617	20.033	21.565	29.191	31.317	32.324	33.158	32.962	32.978	30.468	29.835
	Üretim	13,639	15,049	16,159	18,527	22,088	30,993	36,701	37,233	30,211	42,003	36,861	27,768	42,386
	Yatırım									52,6	47,5	42,4	24,9	42,1
	Kar/Zarar									-277	20	-200	-353	-171
Etibank	İstihdam								24.346	23.306	22.491	22.543	21.898	20.427
	Üretim													
	Yatırım						70,8	78,9	44,8	36,7	20,4	29	14,1	21,1
	Kar/Zarar									2,8	2,6	444	-916	-1743

		1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
TTK	İstihdam	28.451	24.565	21.621	20.403	18.674	17.406	16.181	19.151	17.691	15.792	12.695	11.998	10.801
	Üretim	5,431	4,555	3,377	3,321	3,413	2,865	2,601	3,196	3,492	3,244	2,954	2,805	
	Yatırım	72,6	9,0	6,0	7,6	8,1	8,9	8,4	7,9	14,8	7,9	7,1	8,1	
	Kar/Zarar	-7,5	-15,5	-20,6	-29,7	-54,6	-37,8	-146	-226	-289	-334	-493	-388	
TKİ	İstihdam	27.977	26.298	22.527	21.427	20.451	19.638	19.151	17.333	16.269	14.645	12.986	12.643	12.091
	Üretim	38,688	43,284	33,421	34,238	36,731	38,315	38,644	39,199	33,599	30,621	25,700	24,300	27,000
	Yatırım	21,8	4,1	4,6	11,7	22,6	14,8	6,7	6,8	4,7	5,8	14,3	19,8	9,9
	Kar/Zarar	-576	54	10242	32695	40554	59585	24435	10978	4516	124912			
Etibank	İstihdam	20.021	13.635	12.211	11.498	10.966	11.456	11.021	7.854	7.786	7.498	4.546	4.441	4.047
	Üretim													
	Yatırım	15,2	3,1	5,1	7,8	14,2	32,2	45,0	43,6	55,1	78,3	74,1		
	Kar/Zarar	-170	-76	-8	94	167	227							

1- İstihdam rakamları toplam çalışan personel olarak, TTK rakamları ise işçi personel olarak alınmıştır.

2- Üretim rakamları bin tondur.

3- Yatırım rakamları sabit sermaye yatırımları olarak milyon USD olarak verilmiştir.

4- Kar/Zarar rakamları milyar TL olarak verilmiştir.

Özelleştirme kapsamındaki Seydişehir Eti Alüminyum'un satışı için açılan ihalede en yüksek teklifi 305 milyon USD'la veren ve daha önce Eti Bakır AŞ ile Karadeniz Bakır İşletmeleri'ni (KBI) alan CE-KA İnşaat Madencilik Şirketi'ne 29.07.2005 tarihinde vermiştir. Daha doğrusu, kasasındaki nakiti, stoklarında satışı hazır ürünleri, 7 adet boksit maden sahası, taşınmazları, Antalya'da limanı, Oymapınar Barajı ile adeta bedavaya verilmiştir. Bu satışın hemen ardından, dünyada 2005 yılı hammadde, metalik madenler ve ürünlerinin yükselmeye başladığı yıl olmuş, Haziran 2005 tarihinde 1600 USD seviyelerindeyken devir sonrasında 2600 USD seviyelerine yükselmiştir.

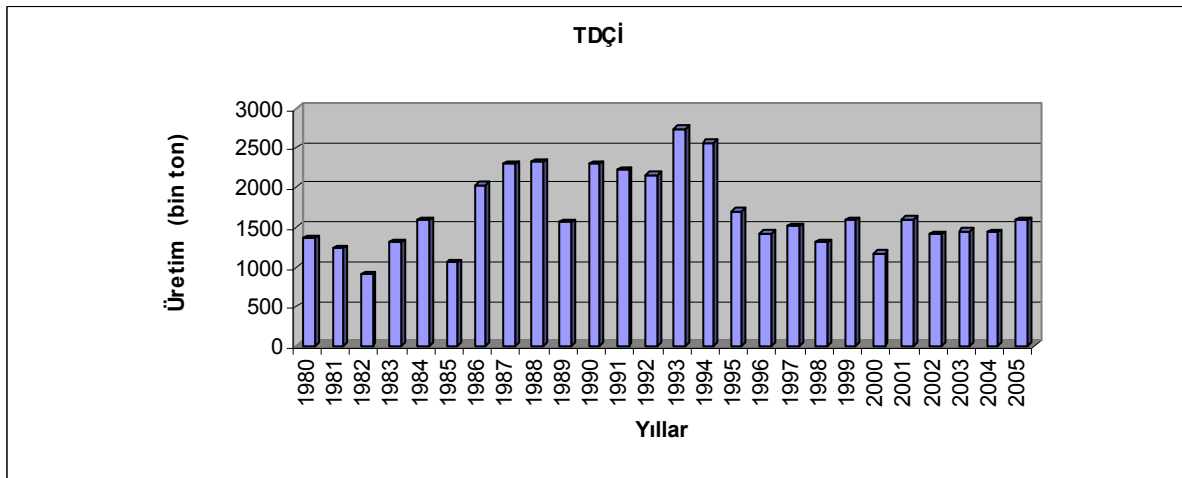
2.3.5 - Eti Elektrometalurji AŞ

Eti Elektrometalurji AŞ, Akdeniz Bölgesi'nde bulunan kromit yataklarımızı değerlendirmek üzere 1958 yılında düşük karbonlu ferro-krom üretmek için kurulmuş olup, tesise daha sonra ferro-silis ve karpit üretim birimleri eklenmiş ve böylece kapasite 30.000 ton/yıl karpit, 11.500 ton/yıl ferrokrom, 7.300 ton/yıl silikoferrokrom, 5.000 ton/yıl ferrosilisyum ve 9.500 ton/yıla çıkarılmıştır.

Eti Elektrometalurji AŞ, 23.09.2004 tarih ve 2004/83 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararı ve 25.10.2004 tarihli sözleşme ile 15,3 milyon USD bedelle Aksu Madencilik Sanayi ve Ticaret AŞ'ye satılmıştır. Tesisler satıldığında 24 Temmuz tarihi itibarıyla fabrikanın 12 trilyon TL civarında mal stoğu ve 9 trilyon alacağı (yaklaşık 14 milyon USD) mevcuttur. Diğer özelleştirmelerdeki gibi tesisleri alanların kasasından bir şey çıkmamaktadır.¹¹

2.4 - TDCİ Türkiye Demir-Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü AŞ

Ekonomik kalkınma açısından çok önemli olan demir çelik sektörünün üretim ve tüketim büyüklükleri sanayileşmenin temel göstergeleri arasında yer almakta, kişi başına tüketilen çelik, tüketim içindeki yassı çelik oranı ülkelerin gelişmişlik kriterleri olarak kabul edilmektedir. 80'li yılların sonlarına doğru Dünya'da demir çeliğin yerine plastikten ve aliminyumdan yapılan malzemelerin kullanılacağı düşüncesi hakim olmaya başlamıştır. Bu durumun gerçekleşmesi halinde ise demir çelik sektöründe krizli yılların başlayacağı kabul edilmiş ve 90'lı yılların ortalarına doğru gelişmeler bu varsayımların yanlış olduğunu göstermiş ve demir çelik sektörünün gelişimi devam etmiştir.¹²

Grafik 2.4.1: TDCİ Divriği Madenleri Demir Cevheri Üretim Miktarları (bin ton)

¹¹ TMMOB Metalurji Mühendisleri Odası, "Özelleştirme Dosyası 1" Basın Açıklaması

¹² Avşaroğlu N, "Potada Eriyen Demir Madenciliğimiz", TMMOB Met. Müh. Odası Bülteni, 2004, Sayfa 26

1990' lı yıllarda başlayan Demir Çelik sektörü sorunları, Türkiye'nin ürün çeşitliliği ve üretim yöntemleri açısından da bakıldığında büyük sorunlar baş göstermiştir. Ark ocaklı tesisler temel girdisi hurda açısından ve tesisin kuruluşu harcanan malzemeler tamamen yurt dışına bağımlı olması büyük sıkıntılara neden olmuştur.

Dünyada yaşanan bu gelişmeler ülkemizdeki entegre Demir-Çelik fabrikalarını da yakından ilgilendirmiş, bu fabrikaların bağı olduğu Türkiye Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TDCİ) de bu gelişmelerden payını almıştır. Türkiye'de özelleştirme furçasının yaşandığı 90'lı yılların başında zarar eden kuruluş olarak örnek(!) verilen TDCİ'nin zararının gerçek nedenleri daha sonraki yıllarda anlaşılmıştır. Bu yıllarda "KİT"lerin zarar sıralamasında ikinci" olarak gösterilen TDCİ'ye ait rakamlar aşağıdaki Tablo'da verilmiştir. Bu yıllarda gelirlerini yeterince kullanmasına izin verilmeyen ve Hazine'den de yeterince ödenek alamayan TDCİ bütçe oluşturmak için özel bankalardan karşılanamayacak faizlerle kredi kullanmış ve bu kredi Kurumu batağa sürüklemiştir.

Tablo 2.4.1 : TDCİ Genel Müdürlüğü Kar/Zarar ve Faizleri

Milyar TL	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Kar-Zarar	11	16	98	-288	-1.088	-1.700
Ödenen Faiz				235	750	1.200

Tablo 2.4.2 : TDCİ Genel Müdürlüğü İstihdamı

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Personel	28261	27434	25785	22569	21863	18818	11885	11016	10391	10031

Özelleştirme İdaresi tebliği ile 11.01.2001 tarihinde TDCİ Genel Müdürlüğü özelleştirme kapsamına ve programına alınmış, bu tebliğle TDCİ Genel Müdürlüğü ve TDCİ'ne bağı kalan son iki işletme olan, Hekimhan Maden İşletmesi ile Divriği Maden İşletmesi de özelleştirme kapsamına sokulmuştur. TDCİ'nde daha önce Karabük Demir Çelik Müessesesi, Sivas Demir Çelik İşletmeleri kapsam ve programa alınmış ve hisselerinin tamamı özelleştirilmiştir.

TDCİ'nin elinde bulundurduğu Divriği-Hekimhan Madenleri Genel Müdürlüğü yaklaşık 3 yıl sonra 28,5 milyon USD karşılığı özelleştirme kapsamında bulunan ERDEMİR'e satılmıştır. Günümüzde işletme ruhsatı TDCİ'ye ait 4 adet sahayı bünyesinde bulunduran TDCİ, toplam 32 personeli ile tasfiye sürecini yaşamaktadır.

2.4.1 - ERDEMİR Ereğli Demir-Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü AŞ

Ereğli Demir Çelik Fabrikaları 1965 yılında öncelikle ülkemizin demir cevherini kullanmak amacı ile kurulmuştur. Bu tesisler uzun yıllar hammadde gereksinimlerini yurtiçinden karşılamasına rağmen, 80'li yıllarda yaşanan özelleştirme çalışmalarına paralel olarak, yerli kaynaklar ihmal edilmiş ve ERDEMİR yurt dışından getirdiği demir cevheri ile üretimini sürdürmüştür.

Üretimiyle çelik üreticisi 15 AB üyesi ülke arasında 8. sırada, dünyada 48. sırada yer alan, 2004 yılını rekor üretimle kapatan, köklü şirket kültürü, ileri teknolojik yapısı, dünya çapında ürün kalitesiyle, kârlılığı ve verimiyle göz kamaştıran ERDEMİR, önümüzdeki 3-5 yıl

içindeki yatırım hedefleriyle Avrupa'nın en üst sırasında yer almaya aday, Türk sanayisinin lokomotifini bir şirket pozisyonundadır.¹³

ERDEMİR, 2003-2004 yılları arasında personel sayısında % 3 azalma olmasına rağmen esas faaliyet kârı % 578, net dönem kârı % 119 artan verimli bir işletme olmuş, Kurum, özellikle yassı mamul üretimini artırarak Türk sanayiinin önemli bir gereksinimine daha geniş ölçüde katkıda bulunmuştur. 2007 yılında 7 milyon tonluk bir kapasiteye kavuşacak olan ERDEMİR, 2003 yılındaki 4.9 milyon tonluk üretim kapasitesi ile dünyanın sayılı büyük çelik üreticisi gruplarından biri konumuna erişmiştir.

Bu kadar parlak bir tablosu olan ERDEMİR, Hazineye ait %25.77 oranındaki hisse senedi Özelleştirme İdaresine devredilerek, Türkiye Kalkınma Bankası ve borsa dışındaki ERDEMİR hisseleri ÖİB’de toplanmış, bu hisseler daha önce Sümerbank bünyesindeyken Sümerbank’ın özelleştirilmesi aşamasında Hazineye devredilmiştir. Türkiye’nin en büyük yassı çelik üreticisi ERDEMİR’in % 46.12 hissesinin blok satışı için açılan ihalede en yüksek teklifi 2 milyar 770 milyon USD’la OYAK Grubu vermiştir. Böylece OYAK, günümüzde ERDEMİR, İSDEMİR, Divriği Madenleri gibi birçok Demir-Çelik tesisini elinde bulunduran bir yapıya ulaşmıştır.

2.4.2 - İSDEMİR İskenderun Demir-Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü AŞ

Demir Çelik sektöründe ve Türkiye’nin önde gelen kuruluşları arasında yer alan İSDEMİR, 1997 yılında, 2,2 milyon ton/yıl üretim kapasitesine sahip, fabrikanın 11.000.000 ton kapasiteli limanı, 17.000.000 m² alanı ve 11.300 çalışanı bulunmaktaydı. İSDEMİR, 2 Mart 1998 tarihinde ÖYK kararı ile Başbakanlık Özelleştirme İdaresi tarafından % 100 oranındaki İdare hissesi blok satışı ve varlık satışı ile özelleştirilmek üzere programa alınmıştır.

22.08.2000 tarihinde gerçekleşen ihaleye tek teklif ERDEMİR’den gelmiş, yatırım şartı, ihalenin cazibesini kısmi olarak düşürmüştür. ERDEMİR ile ÖİB arasında uzun süren pazarlıklardan sonra; İSDEMİR’in değişik kalemlerde 300 milyon USD olan borcunu ÖİB’nin üstlenmesine, ERDEMİR’in ÖYK’nun uygun göreceği bir rakam ödemesine, bu rakam daha sonra ödeme planı ile birlikte açıklanarak, 26.02.2001 günü yapılan açıklamada da “ilk iki yıl ödemesiz, 50 milyon dolarlık satış bedelinin 4 eşit taksitle ödenmesine, İSDEMİR hisseleri ERDEMİR’e devredildikten sonra, hisselerin % 10’luk kısmının İskenderun’da çalışanların kurduğu vakfa bedelsiz devredilmesine, ERDEMİR’in 750 milyon dolarlık bir yatırımla tesisi yassı mamul üretir hale çevirmesine ve 11.000’i aşkın işçinin çalıştığı tesiste 6.000 işçi için 5 yıllık istihdam garantisi getirilmiş olduğu açıklanmıştır.

Bu gelişmelerin ardında yapılan ihale sonucu İSDEMİR, 31.04.2002 tarihinde 50 milyon USD karşılığı ERDEMİR’e verilmiştir.

2.4.3 - KARDEMİR Karabük Demir-Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü AŞ

Türkiye Cumhuriyetinin ilk dönemlerinde demir cevheri üretimi, Karabük Demir ve Çelik Fabrikasının kurulması ile başlamıştır. Divriği demir yatakları MTA Enstitüsü tarafından 1937 yılında bulunmuş ve 1938 yılından itibaren üretime geçilmiş ve 1939 yılında da bu cevher KARDEMİR’de işlenerek ülke ekonomisine kazandırılmıştır.

¹³ TMMOB Metalurji Mühendisleri Odası, “Erdemir Gerçeği” Basın Açıklaması

Türkiye’deki ağır sanayinin ilk kuruluşlarından biri olan Karabük Demir Çelik Fabrikaları “Fabrika Yapan Fabrika” olarak adlandırılmıştır. Bu güzide kuruluş zarar ettiği gerekçesi ile Özelleştirme Yüksek Kurulunun 30.12.1994 tarih 94/16 sayılı kararı ile özelleştirme kapsam ve programına alınmıştır. Özelleştirmesi yılan hikayesine dönen kuruluş 30.03.1995 tarihinde dönemin Başbakanı Tansu Çiller tarafından 1 TL’lik ücretle, Karabük’de bulunan esnaf ve işadamları tarafından kurulmuş bir konsorsiyuma sembolik olarak satılmıştır.

Tablo 2.4.3 : KARDEMİR fabrikaları’nın Kar/Zarar Rakamları

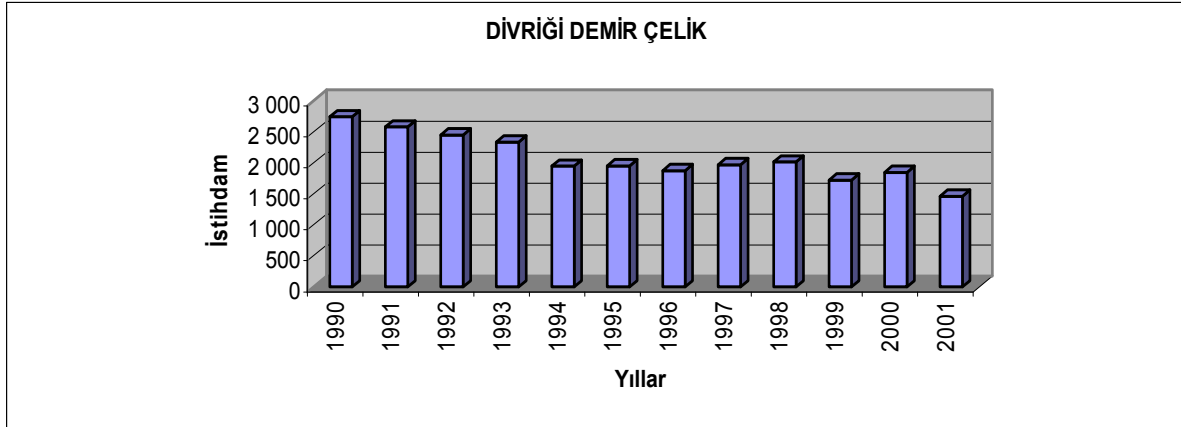
Milyar TL	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Kar-Zarar	-982	-1.714	-2.567	-6.885	285	2.189

Milyar TL	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Kar-Zarar	6.322	-1.404	-30.449	-39.514	-118.631	-121.916

Karabük Demir Çelik Fabrikaları daha sonra ülkemizde yaşanan birçok gelişmeden öncelikle etkilenmiş ve özelleştirildiği yıllardan itibaren Zararları katlanarak artmıştır. Bu dönemde Uzak Doğu krizi demir-çelik sektörünü ağırlıklı olarak etkilemiş 1999 yılında Kardemir üç yüksek fırınından ikisini belirli süre durdurmak zorunda kalmıştır. Özelleştirme işleminin yaşandığı 1995 yılında 5.417 çalışanı olan Kardemir, bu tarihten 4 yıl sonra 3.919 çalışana düşmüştür.

2.4.4 - DİVHAN Divriği-Hekimhan Demir Madenleri Genel Müdürlüğü AŞ

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın 1.4.2004 tarih ve 3013 sayılı yazısı ile Divriği-Hekimhan Madenleri Sanayi ve Ticaret AŞ’de (DİVHAN) bulunan % 100 oranındaki kamu hissesinin “satış” yöntemiyle ve TDCİ’ye bağlı 14 maden sahasının işletme ruhsatlarının devri ile özelleştirilmesi planlanmıştır.

Grafik 2.4.2 : Divriği Madenleri genel Müdürlüğü’nde Yıllar İtibarı ile İstihdam

2003 yılında DİVHAN’daki % 100 oranındaki kamu hissesi 28,5 milyon USD bedelle en yüksek teklifi veren Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları AŞ’ne ihale şartnamesi çerçevesinde satılmıştır.

Böylece dünya üzerindeki tek demir maden sahası olmayan entegre demir-çelik fabrikası durumundaki ERDEMİR bir demir madenine sahip olmuştur. Bu gelişmelerin ardından

Divriği’de hızlı bir şekilde personel tasfiyesine yönelmiş ve yıllardan beri beklenen modernizasyon çalışmalarına başlanılarak cevher üretimi sürdürülmüştür.¹⁴

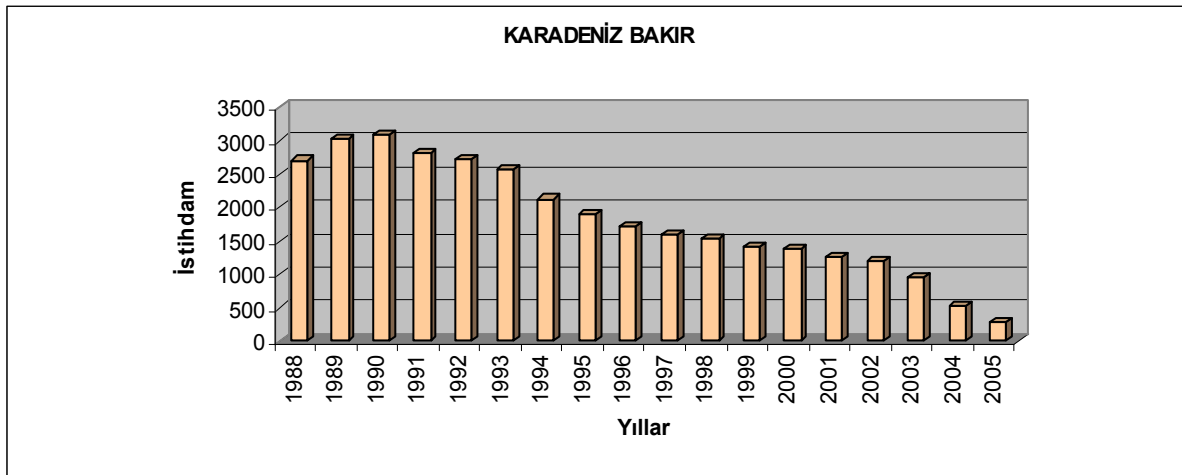
2.4.5 - Sivas Demir-Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü AŞ

Sivas Demir Çelik, 1987’de sünger demir üretimi yapmak amacıyla TDCİ’ye bağlı bir işletme olarak kurulmuştur. 400.000 ton/yıl haddehane kapasitesi olan Sivas Demir Çelik İşletmeleri % 99,9 oranındaki kamu payının özelleştirilmesi amacıyla programa alınmış, açılan ihalede 5 Ocak 1998 tarihinde sona eren teklif verme süresi sonunda ÖİB’na Sivas Demir Çelik’i satın almak için 4 teklif verildiğini ve teklif verenler arasında bulunan Sivas Ortak Girişim Grubu fabrikayı satın aldığını bildirmiştir. Sivas Demir Çelik İşletmeleri, en yüksek teklifi verene satılmayarak özelleştirme konusunda ideolojik sıkıntıları aşmak ve özelleştirmenin tabana yayılması amacıyla İstanbul’da yerleşik Sivas’lı işadamları ile Sivas’taki odaların oluşturduğu SİVYAT AŞ’ne verilmiştir.

SİVYAT AŞ, fabrikada hiç üretim yapmayarak devir sözleşmesinde 3 yıl süre ile kesintisiz 500 personel istihdam edileceği garantisi vermesine karşın sadece 173 işçiye işbaşı yaptırmıştır. Bu işçilere de ücretlerinin ödenmesinde çeşitli problemler çıkartılmıştır. SİVYAT AŞ fabrikayı işletmeye çalışmış, ancak hiçbir denemesinde de başarılı olamamıştır. 2000 yılı Temmuz ayında “Kentbank’ın alacakları” nedeniyle fabrikayı satışa çıkarılmıştır.

2.5 - KBİ Karadeniz Bakır İşletmeleri AŞ

Karadeniz bölgesindeki bakır yataklarının işletilmesi ve değerlendirilmesi amacıyla kurulan Etibank’ın bağlı ortaklığı KBİ, 1968 yılında % 49 payı Etibank’a, % 51 payı da beş özel banka ile gerçek ve tüzel kişilere ait olmak üzere kurulmuş, zaman içinde kamu kesiminin sermayedeki payı %99.33’e 1983 yılında Etibank’a bağlı ortaklık haline getirilen kuruluş, Yüksek Planlama Kurulu’nun 25.11.1993 tarih ve 93/35 sayılı kararıyla özelleştirilmek üzere Başbakanlık Kamu Ortaklığı İdaresi’ne devredilmiştir.

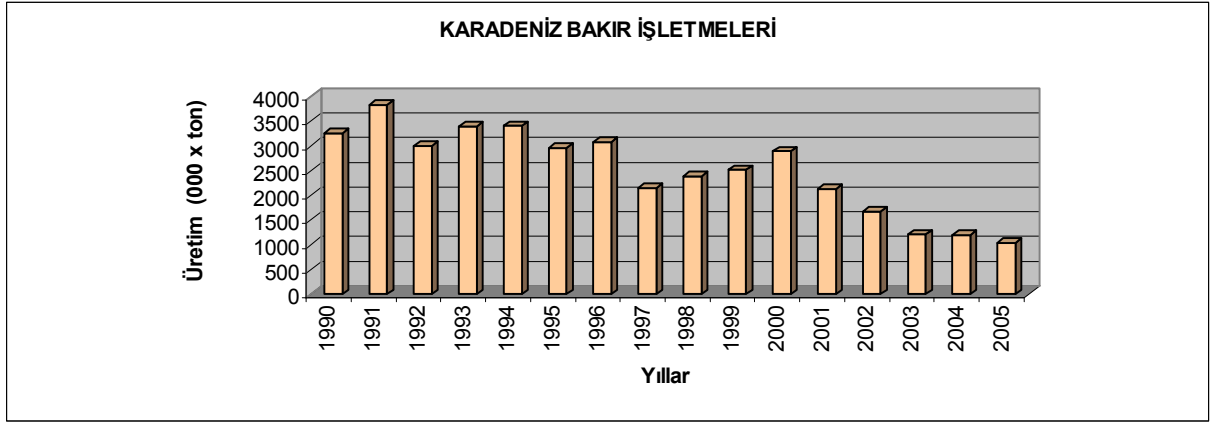
Grafik 2.5.1 : KBİ’nde Yıllar itibarı ile istihdam (2004 yılında özelleştirilmiştir.)

Karadeniz Bakır İşletmeleri AŞ’ne ait maden sahaları, Murgul Bakır İşletmesi, Samsun ilinde mevcut arsalar ve Murgul Bakır İşletmesi bünyesinde yer alan Hidroelektrik Santrali,

¹⁴ TMMOB 20. Yılında Türkiye’de Özelleştirme Gerçeği Sempozyumu, Madencilik Raporu, TMMOB Yayınları, 2005, Sayfa 297

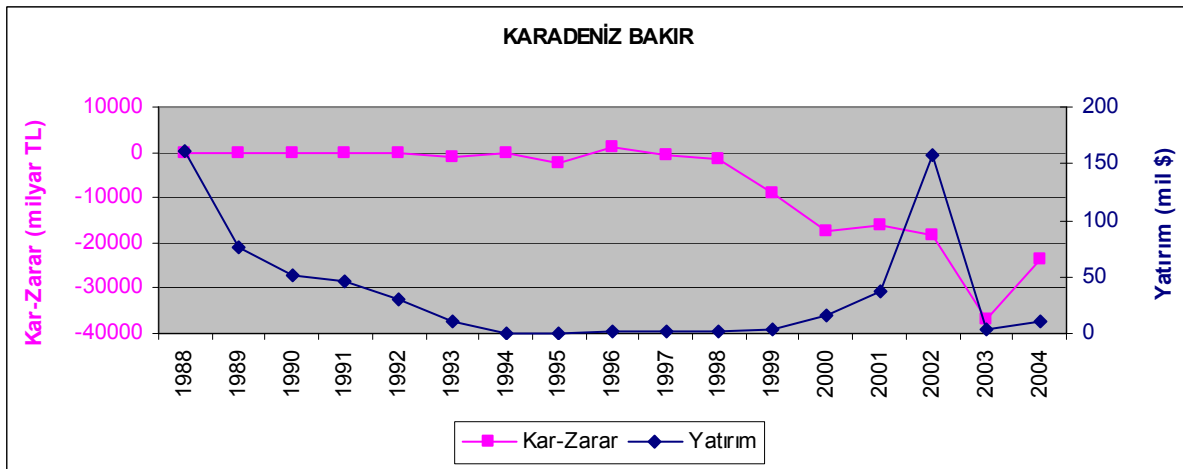
Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın açtığı ihale sonucu, 37,6 milyon dolar bedel ile 02.04.2004 tarihinde Eti Bakır AŞ'ne (CE-KA İnşaat Makine Madencilik Petrolcülük Turizm Nakliyat Sanayi ve Ticaret AŞ) verilmiştir.

Gerçekleştirilen bu özelleştirme işleminden sonra ortaya konulan birçok iddia kamuoyunda cevapsız kalmıştır. KBİ Murgul İşletmesi'nin bilinen maden potansiyelinin 325 milyon USD olduğu ve bu potansiyelin değerlendirilmesiyle yaklaşık 130 milyon USD gelir elde edilebileceği, Hidroelektrik Santrali'nin değerinin 5 milyon USD olduğu ve yıllık 1 milyon USD gelir getirdiği ve Samsun'da mevcut 1.200 dönüm arazinin değerinin 70 milyon USD olmak üzere KBİ'nin toplam değerinin 205 milyon USD olduğu savunulmuştur. Bu durumda, söz konusu kuruluş değerinin son derece altında özelleştirildiği anlaşılmaktadır.

Grafik 2.5.2 : KBİ'nde yıllar itibarı ile Üretim rakamları

Daha önce Kastamonu Küre'deki bakır madenlerini ve Samsun'daki bakır izabe tesislerini de aynı yöntemle 33 milyon USD bedelle kamudan alan CE-KA Madencilik, aldığı tarihten itibaren ne kadar ciro yaptığı, gerçekleştirdiği üretimden elde ettiği gelirin ne kadar olduğu, bu gelir ile bakır sektörüne ne kadar yatırım yaptığı, üretim kapasitesi, yarattığı istihdam gibi birçok soru cevapsız kalmıştır. Bakır fiyatlarının son üç yılda % 450 arttığı ve fiyatların giderek artmakta olduğu dikkate alındığında, söz konusu özelleştirme akılcı ve karşılık olarak alınan bedel gerçekçi olmadığı gözükmektedir.

Grafik 2.5.3 :KBİ'nde yıllar itibarı ile Yatırım Miktarları ile dönem Kar/Zararları

Özelleştirilen Karadeniz Bakır Samsun İşletmesi, flaş fırın sistemiyle blister bakır üreten bir izabe tesisine, bu tesisten çıkan baca gazlarını değerlendirmek üzere kurulan bir sülfürik asit

tesisine ve ayrıca izabe tesisinin artıklarını oluşturan cüruflardaki bakırı tekrar kazanmak amacıyla kurulmuş bir curuf flotasyon tesisine sahip bulunmaktadır. Söz konusu tesisler, 1973 yılında üretime başlamış ve 23 Nisan 2004 tarihine kadar da üretimlerini sürdürmüştür.

Ülkemizde tek blister bakır üreten Samsun İşletmesi, ülke ekonomisinde 30 yıla yakın yer almış ve katma değer yaratarak ülke sanayisinin gelişmesine ciddi katkılar sağlamıştır. Söz konusu işletme, yanlış siyasi tercihler sonucu yatırımsız bırakılmış, emsalleriyle rekabet edemez duruma düşürülmüştür. Geline nokta, bu tesisler, üzerinde bulunduğu arsa bedelinin de altında, belirsiz değer tespit yöntemleriyle elden çıkarılmıştır.

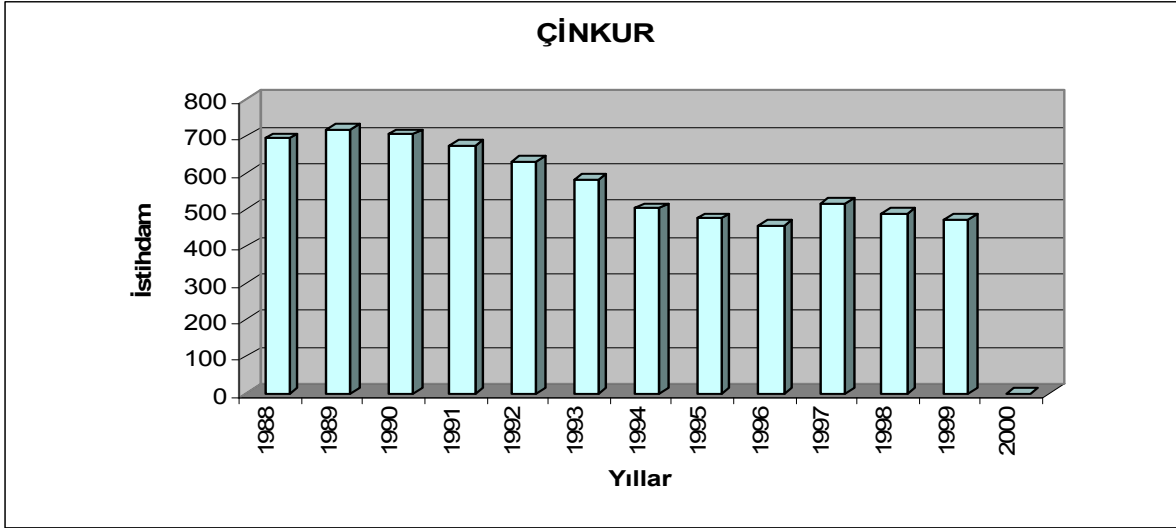
Tesislerin çalıştırılmaması durumunda, ülkemizde izabe tesislerinin hammaddesi olarak üretilen bakır konsantresi, yurt dışına ham olarak ihraç edilmek zorunda kalınacak, ülkemizdeki rafineri tesisleri ise işlemek üzere döviz ödeyerek dışarıdan blister ya da katot bakır alacaklardır.

2.6 - ÇİNKUR Kayseri Çinko-Kurşun Metal AŞ

ÇİNKUR, 1968 yılında, karbonatlı maden cevherinin işlenerek metal çinkoya dönüştürülmesi amacıyla Kayseri'nin İncesu ilçesi yakınlarında kurulmuş, 1976'da da üretime geçmiştir. Proje kapasitesi, yılda 40 bin ton çinko, 6 bin ton kurşun, 125 ton kadmiyum ve 4,5 ton gümüş üretimidir. ÇİNKUR, uzun yıllar ülkemizdeki çinko yataklarını değerlendirmiş ve 1995 yılında özelleştirilmiştir. Devlet ve özel sektörün ortak olarak kurduğu bu kuruluşta, özel sektörün sermaye artırımına katılmaması nedeniyle, devletin hisseleri %99'a çıkmıştır. Bu uygulamanın da istenilen sonuçlar elde edilememiş ve madencilik sektörünün riskli olması, uluslararası piyasalardaki fiyat dalgalanmaları sonucu, ÇİNKUR bazı yılları zararla kapatmıştır.

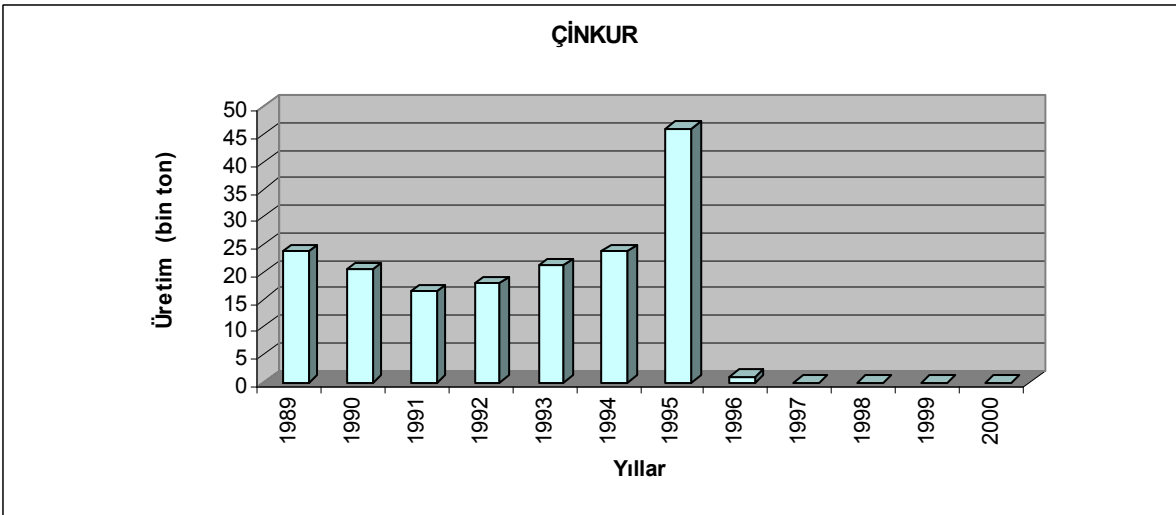
YPK'nın 25 Kasım 1993 tarih ve 93/35 sayılı kararı ile özelleştirilen ÇİNKUR'un % 98,41 olan devlet hissenin satışı gerçekleştirilmiştir. Bu özelleştirmenin ardından yaşananlar üzerine dönemin Özelleştirme İdaresi Başkanı Uğur BAYAR, özelleştirmeye karşı çıkmanın Türkiye'nin geleceğine ipotek koymak anlamına geleceğini söylemiş, yaptığı açıklamanın ÇİNKUR'la ilgili olan bölümünde ise; *"Özelleştirmeye giren müteşebbisin parasını alın, ama onları kontrol edecek, onları denetleyecek mekanizmaları da kurun. Onların rekabet ortamında çok iyi hizmet vermesi için gerekli ortamı yaratın. Özelleştirme eşittir mafya. Müteşebbis eşittir mafya gibi şeylerle bu ülkenin müteşebbislerini karalamaya kimsenin hakkı yoktur. Bu ülkenin batmış ÇİNKUR'unu Londra Borsası'na taşıyan, Sümerbank'ın tekstil fabrikalarından Almanya'da veya şuralara buralara 100 milyonlarca dolar ihracat yapan, bu ülkenin batık bankalarını alıp pırıl pırıl hale getiren müteşebbislere kimsenin bunu yapmaya hakkı yok."* demiştir.¹⁵

¹⁵ Avşaroğlu N, Madencilik Sektörü ve Özelleştirme Raporu, KESK ESM, Yayınlanmamış Rapor, 2002, Sayfa 9

Grafik 2.6.1 : ÇİNKÜR’da Yıllar itibarı ile istihdam (1996 yılında özelleştirilmiş, 1999 yılında kapanmıştır.)

ÇİNKÜR’un kamuya ait hisselerinin tamamı, 1 Haziran 1996 tarihinde İranlı işadamlarının kurduğu Kayseri Maden Metal (KMM) Ticaret AŞ’ne 14 milyon USD bedelle satılmıştır. Özelleştirme sonrasında ÇİNKÜR için gerekli konsantre yurt dışından getirilmiş, ancak hammadde yetersizliği ve borçlarından dolayı fabrikalar çalıştırılmamıştır. Bu dönemde, fiyatı 100 dolar olan ve İran’dan getirilen hammaddeyi paravan şirketler kanalıyla 300 dolar fiyatla Türkiye’ye ithal ettiği ve bu suretle yaklaşık 38 milyon doların yurtdışına çıkardığı kamuoyuna yansımıştır. Şirket, zarar ettikleri gerekçesiyle önce üretime ara vermiş, 26 Kasım 1999’da üretim durdurulmuştur. Bu arada, işçilerin iş akitleri askıya alınarak hiçbir alacakları ödenmemiş ve işçilerin haklarının askıya alınması neticesinde başka bir yerde çalışmalarına izin verilmemiştir. Aynı yıl, alacaklı Glencore firmasının müracaatı ile icra yoluyla satışına karar verilmiş, İncesu İcra ve İflas Müdürlüğü tarafından 1999-2003 tarihleri arasında 9 ayrı ihale açılmasına rağmen ÇİNKÜR ile ilgilenen olmamıştır.

Grafik 2.6.2 : ÇİNKÜR’da yıllar itibarı ile Üretim rakamları

Türkiye’nin Çinko, Kurşun rezervleri (Metal Zn, Pb) sırasıyla, 2.290.000 ve 860.000 ton düzeyinde olup yeterince aranmamıştır. Ülkemizde çinko-kurşun üretimi halen özel sektöre yapılmaktadır. Bu sektörde de gerekli rezerv geliştirme çalışmaları ile teknolojik yatırımların

yapılmaması nedeniyle işletilebilir rezervler tükenmek üzeredir. Ayrıca bir çok işletme ekonomik tenörün altında çalışmaktadır.¹⁶

Özelleştirme sonucu KMM şirketinin gerekli konsantreyi yurt dışından getirmesi, bölgedeki madencilerin cevher üretememesine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak da Kayseri Bölgesinde kurşun-çinko cevheri işletmeleri kapanmıştır. Bugün gelinen noktada ÇİNKUR'un kendisi kapanmış, ülkemizde çinko üretimi durmuş, Türkiye'nin tek çinko üreten tesisi yok edilmiş, ülke sanayi çinko ihtiyacı açısından tamamen dışa bağımlı kılınmış, Türkiye ekonomisini her yıl milyonlarca dolar ithalat yüküyle karşı karşıya bırakılmıştır. ÇİNKUR'a ait olan çinko ruhsat sahaları yabancı madencilik şirketinin eline geçmiştir.

1996 yılında blok satış yöntemiyle özelleştirilen ÇİNKUR Çinko Kurşun Metal Sanayi AŞ'de özelleştirme öncesi yaklaşık % 50 olan kapasite kullanım oranı, özelleştirme sonrası bir ara % 58-94 arasında gerçekleşmiş, işçi ve çalışan personel sayısında azalma yaşanmış, işletme için yaklaşık 2,1 trilyon liralık yatırım yapılmış, ancak 1995 yılında 154 milyar lira olan şirket zararı, 1998 yılında 1.769 milyar liraya ulaşmış ve şirket faaliyetlerine Kasım/1999 tarihinde son verilmiştir.

2.7 - KÜMAŞ Kütahya Manyezit İşletmeleri AŞ

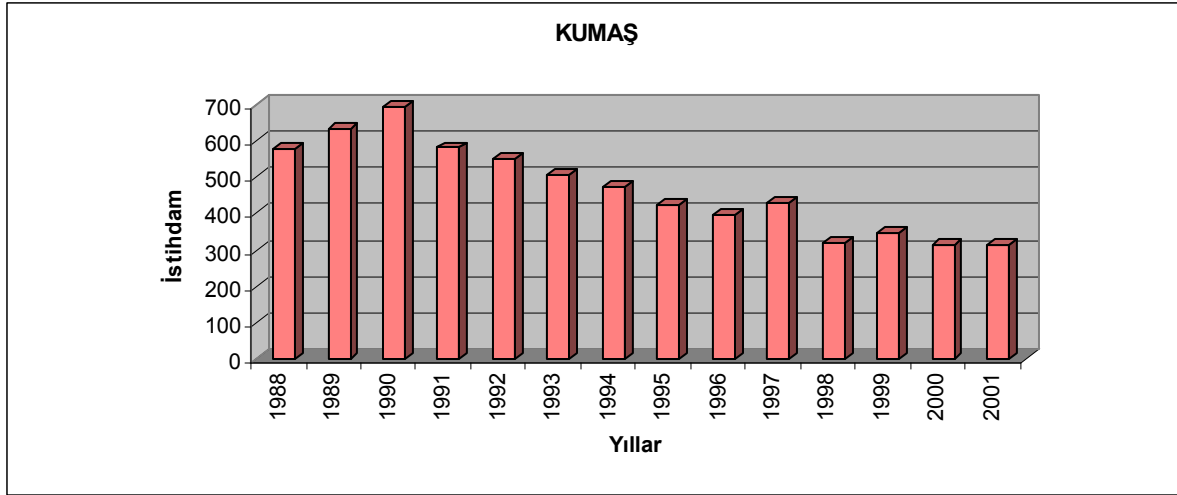
1972 yılında Etibank öncülüğünde 1.4 milyon TL sermaye ve 54 girişimci ortak tarafından kurulmuştur. 72.000 ton/yıl sinter manyezit kapasiteli olarak kurulan şirket, 1976 yılında işletmeye alınmıştır. 1982 yılında sinter manyezit kapasitesi 144 bin ton/yıl'a çıkartılmıştır. KÜMAŞ, 1989 yılı sonunda harç üretimi de yapabilen yeni ve modern tuğla fabrikasını aynı arazi üzerinde işletmeye açmış ve 65 bin ton/yıl refrakter malzeme üretebilecek entegre tesis durumuna gelmiştir.¹⁷

5 Eylül 1995 tarih ve 22395 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 4 Eylül 1995 tarih ve 95/67 sayılı, KÜMAŞ'ın hisselerinin % 99.28inin satışı konusunda Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı, Zeytinoğlu Holding AŞ'ne 108.100 US dolara, yarısı peşin, kalan yarısı birer yıllık iki eşit taksitte satılmıştır.

KÜMAŞ, 1994 yılında 835.497.084 lira kâr etmiş, yine 1994 yılında, alıcı fiyatlarıyla gayri safi milli hasılaya katkısı 840.133.000.000 lira olmuştur. Bu haliyle KÜMAŞ, İstanbul Sanayi Odası'nın 1994 yılı Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşu araştırmasında 273 üncü sırada yer almıştır. Şirkette üretim ve mali yapı bakımından olumlu gelişmeler gözlenmesine, bilançonun kâr ile kapanmasına rağmen, özelleştirme kapsamına alındığı 1992 yılından 1994 yılına kadar hiçbir yatırım yapılmamış; ancak, her nedense, özelleştirilmesinden bir yıl önce hızlı bir yatırım faaliyetine girilmiş ve Yüksek Planlama Kurulunun 3.6.1994 tarih ve 94/18 sayılı kararı gereğince şirkete 50 milyon ABD doları tutarında (sermaye artırımını nedeniyle) kaynak aktarılmıştır.

¹⁶ Avşaroğlu N, Madencilik Sektörü ve Özelleştirme Raporu, KESK ESM, Yayınlanmamış Rapor, 2002, Sayfa 4

¹⁷ Aytekin A, Madencilik Sektörü ve Küreselleşme, TODAİE, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2001, Sayfa 87

Grafik 2.7.1 : KÜMAŞ’da yıllar itibarı ile İstihdam (1995 yılında özelleştirilmiştir.)

Bu satışın ardından dönemin Kütahya Milletvekili Emin Kara ve 22 arkadaşının, Kütahya Manyezit İşletmeleri AŞ’nin (KÜMAŞ) özelleştirilmesi sırasında yapıldığı iddia edilen usulsüzlük ve yolsuzluk iddialarının araştırılarak meydana gelen devlet kayıplarını belirlemek amacıyla TBMM araştırması istemiştir.

Bu önergede belirtilen iddialara göre, KÜMAŞ’ın özelleştirilmesi aşamasında yapılan bazı işlemlerle devletin zarara uğratıldığı, hukuka aykırı uygulamalar yapıldığı yolunda ciddi bulguların bulunduğu belirtilmiştir. KÜMAŞ’ın özelleştirilmesinden önce yapılan değer tespitinde, tesislerin değeri, yine KÜMAŞ’a ait olan; fakat, çoğu müteahhitler tarafından işletilen 12 madenin işletme hakları hariç, 99.531.000 USD olarak belirlenmiştir. Üstelik, değer tespiti yapan firma, tespit edilen değere dahil olmayan maden işletme haklarının ayrıca pazarlık konusu yapılması gerektiğini belirtmiştir. Oysa, ihale, bu madenlerin işletme haklarını da kapsayacak biçimde ve belirtilen hususlar dikkate alınmadan 108 milyon dolara yapılarak devletin zarara uğratıldığı iddia edilmiştir.¹⁸

Tablo 2.7.1. : Yıllara Göre Üretim Miktarları (ton)

	1991	1992	1993	1994	1995*	1996	1997
Sinter Manyezit	89.000	89.000	106.000	129.000	135.733	118.306	107.884
Tuğla	16.000	15.000	16.000	17.000	18.941	20.236	24.867
Harç	18.000	20.000	28.000	29.000	41.303	33.315	33.818

* 28.09.1995 tarihinde özelleştirilmiştir.

3.7.1996 tarihinde TBMM Başkanlığına verilen ve altında devletin madencilikle ilgili en üst düzeyde görevlerinde bulunmuş Emin KARA, M.Cevdet SELVİ, Hikmet ULUĞBAY, Nami ÇAĞAN, Fevzi AYTEKİN, A. Ziya AKTAŞ, Necati ALBAY, Ahmet PİRİŞTİNA, Mehmet Tahir KÖSE, Şükrü Sina GÜREL ve Mustafa YILMAZ gibi isimlerin iddialarına göre; “5.9.1995 tarihinde yapılan ihaleyi ESBANK’ın sahip olduğu Zeytinoğlu Grubu aldı ve KÜMAŞ 108 milyon dolara bu gruba satıldı. İhale şartnamesine göre, ihale bedelinin yarısı peşin diğer yarısı ise bir yıl sonra ödenecekti. Özelleştirildiği günlerde, KÜMAŞ’ın kamu bankalarında yaklaşık 40 milyon dolara yakın nakit parası vardı. Bu para, ihale bedelinin peşinatı olan 54 milyon doların Özelleştirme İdaresine ödeneceği, 28.9.1995’ten bir gün önce; yani, 27.9.1995 tarihinde KÜMAŞ Genel Müdürü Burhanettin Özdemir’in emriyle kamu

¹⁸ Avşaroğlu N, Madencilik Sektörü ve Özelleştirme Raporu, KESK ESM, Yayınlanmamış Rapor, 2002, Sayfa 4

bankalarından çekilerek, KÜMAŞ'ın yeni sahibi Zeytinoğlu Grubuna ait ESBANK'a yatırılıyor. Ertesi gün, ihale bedelinin ilk taksiti (54 milyon) dolar Zeytinoğlu Grubu tarafından Özelleştirme İdaresine ödeniyor. Burada açıkça görülüyor ki, KÜMAŞ devlet parasıyla özelleştirilmiştir. Bu şekilde, hem devlet zarara uğratılmış hem de açıkça bir görev suistimali gerçekleştirilmiştir.”

KÜMAŞ'da, özelleştirme öncesi 1994 yılında 129.162 ton sinter manyezit, 16.915 ton tuğla ve 29.298 ton harç üretilmiştir. Özelleştirmeden 7 yıl sonra 2001 yılında ise sadece tuğla üretimi bir artışla 34.326 ton seviyesine yükselirken, sinter manyezit üretimi %5,5'lik artışla 136.495 ton ve harç üretimi ise %33'lük düşüşle 19.498 ton olmuştur. Özelleştirme tarihinde 425 olan çalışan sayısı ise, 2001 yılında 313 kişiye gerilemiştir. Özelleştirmeden sonra 2001 yılına kadar olan yatırım harcamaları, toplam 13,2 milyon ABD Doları olmuştur. Bu tutar, toplam satın alma bedelinin sadece %12'sidir.¹⁹

2.8 - Konya Krom Manyezit Tuğla Sanayi AŞ

Türkiye'de bazik karakterli mamul üretimi yapan Kurumun kuruluş çalışmalarına 1961 yılında başlanmış ve tesisler 20.10.1965 tarihinde bir Japon firmasına ihale edilerek 10.06.1968 tarihinde deneme üretimine başlamıştır. Kuruluş kapasitesi 15.000 ton/yıl tuğla ve 1.500 ton/yıl harç olmak üzere 16.500 ton/yıl'dır. 1972 yılından başlayıp 1975'te tamamlanan tevsi projesi ile kapasite 33.000 ton/yıl'a, II. tevzi projesi ile de 34.000 ton/yıl tuğla ve 9.000 ton/yıl harç olmak üzere toplam 43.000 ton/yıl'a çıkarılmıştır. 1986 yılında ise 37.680 ton/yıl tuğla ve 12.320 ton/yıl harç olmak üzere 50.000 ton/yıl kapasiteye ulaşmıştır.

Şirket, 1997 faaliyet dönemini 754.562 milyon lira faaliyet kârı, dönemi ise 508.032 milyon lira dönem kârı ile kapatmıştır. 1997 yılında şirketin alıcı fiyatlarıyla GSMH'ya katkısı 1.756.108 milyon TL.'dir. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı yurt içi ve dışındaki çeşitli yayın organları ile bağlı ortaklıkların satışı için duyuru yapmış ve 25.04.1996 tarihindeki teklif değerlendirmelerinde fabrikaya en yüksek fiyat 47.850.000 USD olarak verilmiştir. Ancak alıcı firma fabrikayı almaktan vazgeçtiği için satış yapılamamıştır. 1996 yılında fabrikanın satışı için yeniden ihale yapılmış, 02.12.1996 tarihindeki ihalede yalnız bir firma tarafından 40.700.000 USD verilmiş, ancak satış için Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun onayı çıkmamıştır.

Bu işlemlerin üzerinden bir yıl geçtikten sonra 24.02.1998 tarihinde 3. ihaleye çıkılmış ve Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 21.04.1998 tarih ve 98/35 sayılı kararı ile Konya Selçuklu Krom Magnezit Tuğla Sanayi Ticaret A.Ş.'ne 40.700.000 US dolar üzerinden satılması onaylanmıştır. Hisse satış sözleşmesine göre, satış bedelinin 10.175.000 US dolar peşin, % 75'lik kısmı 30.525.000 US dolar üç eşit taksitte % 10 faizleriyle birlikte ödenmesi planlanmıştır.

Tablo 2.8.1 : Konya Krom Manyezit'e ait yatırım harcamaları

Milyar TL	1997	1998*	1999	2000	2001	2002
Net Satışlar	3.378	4.768	6.070	9.840	21.650	26.043
Kar-Zarar	277	-1.727	-6.173	-6.023	-9.400	-3.032

*Konya Krom Manyezit Tuğla Sanayi AŞ 05.06.1998 tarihinde özelleştirilmiştir.²⁰

¹⁹ Tamzok N, Türkiye Madencilik Sektöründe Yapısal Dönüşüm ve Sonuçları, TMMOB Mad. Müh. Odası, Türkiye 19. Uluslar arası Madencilik Kongresi ve Fuarı, IMCET 2005, İzmir, Sayfa 13

²⁰ www.oib.gov.tr

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi özelleştirilme yapılmadan önceki dönemlerde kâr eden bir kuruluştur. Özelleştirilmesinin ardından geçen 4 yıl boyunca net satışlar birbirini katlayarak artmasına rağmen, bu dört yıl boyunca kurum hiç kâr etmemiştir.

Tablo 2.8.2 : Konya Krom Manyezit'e ait çalışan sayıları

	1988	1989	1990	1991	1992	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Personel	881	885	844	757	717	196	135	132	154	386	451

Özelleştirme kapsamına alınmadan önce 700-800 arasında çalışanı olan kuruluş, özelleştirme işleminin gerçekleştirildiği 1998 yılından sonra yüzlerle ifade edilen personelle çalışmıştır. Ancak kurumu alan Konya Selçuklu Krom Magnezit Tuğla Sanayi 2000'li yılların başında 1,1 milyon USD bir yatırım yapmış ve bunun sonucunda, Kurum gerek çalışan açısından gerekse üretim ve satışlar açısından bir atağa kalkmışsa da halen faaliyet dönemlerini zararlarla kapatmaktadır.

2.9 - Bozüyük Seramik Sanayi ve Ticaret AŞ

Bozüyük Seramik Fabrikası, 1966 tarihinde Porselen ve Çini Fabrikaları Ltd. Şti. olarak hizmete açılmıştır. Tamamı kamuya ait Bozüyük Seramik Sanayi ve Ticaret AŞ, 1.10.1997 tarihinde 12 milyon ABD Doları satış bedeliyle Ercan Madencilik A.Ş.'ne satılmıştır.²¹

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre; işletmede özelleştirme öncesi karo fayans üretimi 2,3 milyon m² ve seramik üretimi ise 1,4 milyon m² seviyesindedir. Özelleştirme sonrasında ise, karo fayans üretimi 324 bin m²'ye düşmüş, daha sonra ise fayans üretimi tamamen durdurulmuştur. Seramik üretimi ise, 2002 yılına kadar olan özelleştirme sonrası beş yıllık dönemde 746 bin m² ile 977 bin m² arasında değişmiştir. Özelleştirme öncesinde gerek fayans gerekse seramik üretimi tam kapasitede yürütülürken, özelleştirme sonrası fayans üretiminden tamamen vazgeçilmiş, seramik üretimi ise %50-70 aralığında sürdürülebilmektedir.²²

Tablo 2.9.1 : Bozüyük Seramik'e ait çalışan sayıları

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Personel	360	212	176	111	114	118

Özelleştirme işlemi yaşandıktan sonra gerçekleşen üretim düşüşlerine paralel olarak şirket personel indirimine de gitmiş ve özelleştirme tarihinde 360 olan çalışan sayısı 2000 yılında % 69 azalarak 111 çalışana düşülmüştür.

Tablo 2.9.2 : Bozüyük Seramik'e ait yatırım harcamaları

Milyar TL	1997	1998*	1999	2000	2001
Net Satışlar	1.299	481	1.570	1.454	2.507
Kar-Zarar	-954	121	77	-315	374

*Bozüyük Seramik Sanayi ve Ticaret AŞ 01.10.1997 tarihinde özelleştirilmiştir.²³

Özelleştirme sonrası, alan firmanın net karı ise; 1998'de 121 milyar TL, 1999'da 77 milyar TL, 2001 yılında ise 374 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Firma, 2000 yılında ise, söz

²¹ www.oib.gov.tr

²² Tamzok N, Türkiye Madencilik Sektöründe Yapısal Dönüşüm ve Sonuçları, TMMOB Mad. Müh. Odası, Türkiye 19. Uluslar arası Madencilik Kongresi ve Fuarı, IMCET 2005, İzmir, Sayfa 17

²³ www.oib.gov.tr

konusu tesisten 315 milyar TL zarar etmiştir. Bozüyük Seramik Fabrikası'na özelleştirildikten itibaren 2002 yılı sonuna kadar olan 3 yılı aşkın bir dönemde yapılan yatırım ise sadece 150 milyar TL düzeyinde olmuştur.²⁴

2.10 - KİAŞ Kömür İşletmeleri AŞ

400 Milyar TL. sermaye ile kömür cevheri aramak, bulmak ve işletmek amacı ile kurulmuş KİAŞ, aralarında birçok kamu kuruluşunun da bulunduğu birçok işletme tarafından, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulmuş bir kurumdur. Yıllardır TKİ'nin bir yan kuruluşu gibi çalışan bu kurumda ÖİB (% 10.00), Kütahya Şeker Fabrikaları (% 2.78), Konya Şeker Fabrikaları (% 2.60), Polat Madencilik (% 0.80), Şekerbank (% 5.00), Yeni Çeltek AŞ (% 3.50), TKİ Kurumu (% 38.00), Pancar Ekicileri Koop. (% 33.80) ve 31 Adet Şahıs-Kuruluş (% 3.52) oranında hisseye sahiptir.

Yıllardır Gediz ve Karaman'da kömür üreten bu kuruluş 27.6.2003 tarihinde özelleştirme kapsamına alınmıştır. ÖİB tarafından satış yöntemi ile özelleştirileceği bildirilen KİAŞ'ın günümüzde özelleştirmeye hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

2.11 - Yeni Çeltek Kömür ve Madencilik AŞ

Yine KİAŞ benzeri olarak çeşitli kamu kuruluşu tarafından oluşturulan Yeni Çeltek Kömür ve Madencilik AŞ, KİAŞ ile birlikte 27.6.2003 tarihinde özelleştirme kapsamına alınmıştır. Amasya ve Merzifon Belediyelerinin de ortak olduğu Yeni Çeltek'in satış yöntemi ile özelleştirileceği bildirilmiş ve özelleştirmeye hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

2.12 - ÇİTOSAN Çimento Fabrikaları

Temel girdileri madencilik ürünleri olan çimento sanayi, madencilik sektörüyle tam entegrasyon içinde faaliyet göstermektedir. Çimento sanayinin varlığı tümüyle uygun hammaddenin yerel bazda varlığına ve madencilik faaliyetleriyle üretimine bağlıdır. Bu bakımdan, Çimento sanayinin, madencilik sektörünün doğal bir uzantısı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bugün, ülkemizde, 39 adet entegre tesis ve 17 adet öğütme-paketleme tesisi olmak üzere toplam 56 çimento fabrikası faaliyet göstermektedir ve tesislerin tamamı özel sektöre aittir. Bu fabrikaların 29 adedi 1990'lı yıllara kadar kamu elinde iken, 1989-1998 yılları arasında yapılan özelleştirmeler sonucu, devlet, çimento sektöründen tamamen çekilmiştir.

Özelleştirilen 29 çimento fabrikasının yaklaşık satış bedeli 1 milyar USD olmuştur. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı verilerine göre, söz konusu 29 çimento fabrikasından halka arz yöntemiyle özelleştirilen Adana, Bolu, Konya, Mardin ve Ünye Çimento Fabrikaları dışında kalan 24 fabrikanın özelleştirme öncesi 12 milyon ton olan toplam üretim kapasiteleri özelleştirme sonrası 18,5 milyon ton düzeyine yükselmiştir.²⁵

Bununla beraber, kapasite kullanım oranı % 75'den % 54'e düşmüş ve özelleştirme öncesi yıllık 9 milyon ton olan toplam üretim miktarı özelleştirme sonrasında sadece % 10'luk bir artışla 10 milyon ton düzeyine ulaşabilmiştir. Bu fabrikalardan yapılan ihracat ise, 249 bin

²⁴ www.oib.gov.tr

²⁵ Tamzok N, Türkiye Madencilik Sektöründe Yapısal Dönüşüm ve Sonuçları, TMMOB Mad. Müh. Odası, Türkiye 19. Uluslar arası Madencilik Kongresi ve Fuarı, IMCET 2005, İzmir, Sayfa 18

ton'dan 194 bin ton düzeyine, özelleştirme sonrası dönemde üretim kapasitesi % 50'den fazla arttığı halde çalışan sayısı yarı yarıya azaltılmış ve 6.737'den 3.226'ya düşmüştür. Personel sayısındaki çarpıcı gerilemeye karşın, fabrikaların karlılık durumlarında bir geriye gidiş gözlenmektedir. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre, özelleştirme öncesi 24 çimento fabrikasından 6 adedi zararda görünürken, özelleştirme sonrası zararda olan fabrika sayısı 10 adede yükselmiştir.²⁶

Türkiye, dünya çimento üretiminde, çimento sektöründe özelleştirmelerin tamamlandığı yıl olan 1998 yılında 38,2 milyon ton ile 7. sıradayken, 2003 yılını yaklaşık 35,1 milyon ton üretimle, 3 basamak gerilemeyle, ancak 10. sırada tamamlayabilmiştir.

3 - Sonsöz

Madencilik sektörü, ilk yatırım maliyetlerinin çok yüksek, sermaye yoğun, kar oranı yüksek, riski ve geri dönüş süreci uzun olan bir sektördür. Yer altı kaynaklarının, rezervlerinin sabit olması, yenilenemeyen kaynaklar olması nedeniyle bir çok ülkede devlet eliyle işletilmesi, devletin bu alanda söz sahibi olmasını yada devletin uzun erimli madencilik politikaları belirlemesi yoluyla yapılmaktadır. Türkiye'de madencilik sektöründe KİT payının % 76,4 (2003 rakamları ile) olması bunun bir göstergesidir.

Neoliberal politikaların uygulanması doğrultusunda, devlet müdahalesinin ön planda olduğu ithal ikameci sanayileşme modelinin yerine ihracata yönelik sanayileşme modelinin geçirilmesi, ana gövdesi devlet mülkiyetinde olan (taş kömürü, bakır, bor üretimlerinin % 100' ü, linyit üretiminin % 75'ini) bu sektörü doğrudan etkilemiştir. Ancak ülke ekonomisi içerisindeki yeri ve önemi açısından diğer üretim yada hizmet alanlarından daha küçük yer tutmasından dolayı ülke gündeminde gerektiği gibi yer almamıştır.²⁷

24 ocak kararları ile dağıtılması hedeflenen KİT'lerin yerine, ilk önce özel sektöre ait olan kurşun, çinko, antimuan, manyezit, ocakları kapanmaya başlamıştır. Ülkemizde, 30'lu yıllarda uygulamaya sokulan kalkınma planları doğrultusunda gerçekleştirilen madencilik yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı % 40 iken, 2000'li yıllara gelindiğinde bu rakam, uygulanan politikalara uygun olarak % 1.4'ün altına gerilemiştir.

Madenler, sanayiinin temel girdilerini sağlayacak, kaynak yaratacak ve üzerlerine yeni sanayi tesisleri kurulacak yeraltı zenginlikleridir. Oysa, yıllardır madenler dış ödeme açığını kapatacak ihraç kalemi olarak değerlendirilmiştir. Madenlerin mümkün olan en uç ürüne kadar işlenmesi ve en yüksek katma değer ülke içinde kalacak biçimde değerlendirilmesi gerekirken, bu ilke göz ardı edilerek, uygulanan üretim-yatırım politikaları sonucunda madencilüğümüz yıllardır ihracata çalışan bir sektör konumuna getirilmiştir.

Uygulanan politikalar sonucunda, madencilik sektörü yatırımları hızla düşmüştür. Kamu yatırımlarından vazgeçilmiştir. Toplam sabit sermaye yatırımları içerisinde kamunun payı 1981 yılında %4,5 iken 2004 yılında %0,74 olmuştur. Artacağı varsayılan özel sektör yatırımlarında ise ciddi sayılabilecek bir artış olmamıştır. Kamu kesimindeki düşüşün özel kesimce doldurulamaması uygulanan politikaların yanlışlığını açık olarak göstermektedir.

²⁶ Tamzok N, Türkiye Madencilik Sektöründe Yapısal Dönüşüm ve Sonuçları, TMMOB Mad. Müh. Odası, Türkiye 19. Uluslar arası Madencilik Kongresi ve Fuarı, IMCET 2005, İzmir, Sayfa 18

²⁷ AYTEKİN A, Madencilik Sektörü ve Küreselleşme, TODAİE, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2001, Sayfa 73

Madencilik sektörünün ülke ekonomisine katkısı hızla düşmüştür. Madencilik sektörünün Gayri Safi Milli Hasılaya katkısı %1,1'in altına gerilemiştir. 1980'li yıllardan itibaren, "ekonomi yönetiminde kamusal mekanizmaların yerine piyasa mekanizmalarının konulması gerektiği, verimlilik ve refahın bu yolla sağlanacağı" şeklindeki politikaların Türkiye madencilik sektörüne yansımaları, özellikle 1990'lardan itibaren hız kazanmıştır. Öncelikle madencilik sektörünün "olmazsa olmaz" kuralı "planlama" düşüncesinden vazgeçilmiş, madencilik sektörünün ülke sanayi sektörleri ile entegrasyonu gözardı edilmiştir.²⁸

Bu süreçte, madencilik sektöründe öne çıkan söylem "kamu madencilik kuruluşlarının özelleştirilmesi" olmuş, bu amaçla söz konusu kuruluşlarda gerekli olan yatırımlar yapılmamıştır. Türkiye madencilik sektöründe mülkiyet ve yönetim değişikliklerini gerçekleştirmeye yönelik olarak çeşitli kamu kurumlarında sektörel bölünme, ticarileştirme, şirketleştirme ve özelleştirmeye yönelik uygulamalar birbirini izlemiştir.

Sektörün liberalizasyonuna yönelik tüm bu uygulamaların sonucunda, gerek maden aramaları gerekse üretimler büyük ölçüde sekteye uğratılmış, kamu madencilik kuruluşları tek tek elden çıkarılırken yerlerine hiç bir şey konulamamıştır. Kamu kurumlarının yerini dolduracağı öngörülen özel kesim, madencilik sektörüne özgü riskleri göze alamamış, sektöre yatırım yapmamıştır.

Dünya madencilik endüstrisinde konsolidasyon ve tekelleşme artarak sürmektedir. Giderek güçlenen şirketler ulus devlet üzerinde daha fazla baskı unsuru olabilmektedir. Türkiye'de ise tersine sektör parçalanarak küçültülmektedir. Küçültülmüş madencilik şirketlerinin söz konusu dev şirketlerle rekabet edebilmeleri mümkün değildir.²⁹

Madencilik, tarih boyunca uygarlıkları şekillendiren temel sektörlerden biri olmuştur. Özellikle, insanlığın gelişim sürecinin son iki yüz yılındaki baş döndürücü ilerlemede kömür ve demirin önemini yadsımak mümkün değildir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda da, bor, toryum, metal madenleri ya da enerji hammaddeleri gibi yeraltı kaynaklarının insan yaşamının sürdürülebilmesi bakımından belirleyici olmaları muhtemeldir. Bu bakımdan, madencilik sektörü, dün olduğu gibi bugün de, uluslar için vazgeçilmez konumunu sürdürmek durumundadır. Bu bakımdan, öncelikle, insanı ve insan emeğini merkeze koyan, bir yandan madencilik faaliyetlerinde kamunun etkin gözetim ve denetimini sağlarken, diğer taraftan söz konusu faaliyetlerin çevre ve ekosistemlerin korunmasını da gözeten, temel olarak ekonomik kalkınmaya ve yoksulluğun azaltılarak gelir dağılımının düzeltilmesi hedeflerine yönlendirilen bir "ulusal madencilik politikası"nın oluşturulması, toplumun yararı bakımından son derece büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- 1- TMMOB 20. Yılında Türkiye'de Özelleştirme Gerçeği Sempozyumu, Madencilik Raporu, TMMOB Yayınları, 2005
- 2- Maden Sen ve Madencilik Sektörü, Ankara, 2000
- 3- Arıoğlu E, Yılmaz A.O, 1983-1996 Döneminde Madencilik Sektörümüzün İstatistiksel Değerlendirilmesi, TMMOB Mad. Müh. Odası İst. Şubesi Yayını No 5, İstanbul, 1997
- 4- Avşaroğlu N, Madencilik Sektörü ve Özelleştirme Raporu, KESK ESM, Yayınlanmamış Rapor, 2002

²⁸ Tamzok N, Liberal Reformlar ve Devlet Sempozyumu, KİGEM, Ankara, 2003, Sayfa 12

²⁹ Tamzok N, Liberal Reformlar ve Devlet Sempozyumu, KİGEM, Ankara, 2003, Sayfa 12

- 5- Avşaroğlu N, “Potada Eriyen Demir Madenciligimiz”, TMMOB Met. Müh. Odası Bülteni, 2004
- 6- Aytekin A, Madencilik Sektörü ve Küreselleşme, TODAİE, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2001
- 7- Tamzok N, Liberal Reformlar ve Devlet Sempozyumu, KİGEM, Ankara, 2003
- 8- Tamzok N, Türkiye Madencilik Sektöründe Yapısal Dönüşüm ve Sonuçları, TMMOB Mad. Müh. Odası, Türkiye 19. Uluslar arası Madencilik Kongresi ve Fuarı, IMCET 2005 İzmir
- 9- www.oib.gov.tr
- 10- TKİ Genel Müdürlüğü, 2006 Yılı Faaliyet, Raporu
- 11- TKİ Genel Müdürlüğü, 2003 Yılı Faaliyet, Raporu
- 12- Enerji Politikalarında Kömürün Yeri, TKİ Raporu, 2003
- 13- TTK Genel Müdürlüğü Özet Tanıtım Bilgileri, 2006
- 14- TTK Genel Müdürlüğü Özet Tanıtım Bilgileri, 2005
- 15- TTK Genel Müdürlüğü Yeniden Yapılanma Programı, 2006
- 16- Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü, 2003 Yılı Faaliyet Raporu
- 17- KBİ AŞ 2004 Yılı Faaliyetleri ile İlgili Özet Rapor
- 18- DPT Dokuzuncu Kalkınma Planı Madencilik Raporu Taslağı

Nadir AVŞAROĞLU
Maden Mühendisi
Ankara, 2007